

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMETUS:

H. KRUUS, O. LOORITS,
A. SAARESTE, FR. TUGLAS

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA J. V. VESKI

KAHEKÜMNE-KOLMAS AASTAKÄIK
1929

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

JAKOB LHV

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1929

XXIII AASTAKÄIK

№ 2

Jakob Liiv luuletajana.

Luuletaja 70. sünnipäeva puhul

1.

Riigiraamatukogu.

Üheksateistkümnnes sajand meie rahva elus — ettevalmistuse-aeg rahvuslikuks eluks, üheksateistkümnnes sajand meie kirjanduses — ettevalmistuse-aeg tõsiseks kunstipäraseks kirjanduseks. Nõnda saab paistma see ajavahemik tulevastele põlvedele, kelle noorus- ja täisiga langeb 21. sajandisse.

On vist veel liiga lähedane meie põlvele läinud sajandi elu ja kirjandus, et suudaksime leida kirjandusest enesest alust, mille järele eritella ajajärke ses kirjanduses. Meie kirjanduslugu on veel tihedalt seotud rahva majanduse-, politika- ja üldise kultuurilooaga.

Väljudes kirjandusest enesest ei ole ükski kirjandusloolane suutnud luua süsteemi ajajärkude jagamisel kirjanduses. Ebakirjanduslikud jaotused, nagu: „Kirjandus köstrite ja pastorite ajal“, „Vanema ja noorema põlve ärkamisaja kirjanikud“, „Rahvuslik kainenemisaeg“, „Venesuse-ajajärk“ jne. — need on jaotused mitmesuguste välis- tunnuste järele, mis ei ole olulised kirjandusele.

Jõuetus püstitada kirjandusajaloolist süsteemi ei ole kummatagi mitte ainult kirjandusloolaste jõuetus, vaid see on suurel määral ka läinud sajandi kirjandusliku tuiksoone enese liignegi pulsinooritus, mille kompimine osutub väga vaevaliseks. Kohati katkendlik, hääbu, siis ülelööke näitav, kuid üldiselt madal ja nõrk — nõnda kestab see pulsilööki kogu sajandi. Kõvendada seda kirjanduslikku pulsilööki igasuguste rahvuslike, sotsiaalsete ja majanduslike morfiimidega — see ei tohiks olla kirjandusloolaste ülesanne. Veel vähem lubamatu on segada kirjanduslugu kultuuriloo ja lihtsalt ajaloo sugemetega, mattes seejuures kirjanduslugu nende sugemetete rägastiku alla,

ning vaevata kõige sellega õpilasi kirjandusloo tundides. Esteetilise meele ning kunstimaitse kasvatamise seisukohalt tuleb protestida kindlasti nõnda käsitletud kirjanduseõpetamise vastu. Aeg on puhastada kirjanduslugu keeleajaloost, puht-ajaloost, kultuuriloost seevõrra, kuivõrra vajab seda kirjandusloo distsipliin ise. Teised distsipliinid pärigu oma salakaup, mis need distsipliinid on aja jooksul sokuatanud kirjandusluku. Normaal-ajad on saabunud, oma riikliku emakeelse kooli puhul ei vaja rahvas enam kirjandus - kultuuri - majandus - sotsiaal - politika - ajaloo kompotti. Seda oli väga õnnetul ja näotul ajal; see näotu aeg on möödas. Kahe sajast tavalisest leheküljest jätkuks küllaldase eesti kirjandusloo esitamiseks keskkoolis, sellele tuleks lisada samal määral maailmakirjanduslugu. See oleks ka kõik.

Ja mida õieti on esitada 19. sajandi kirjandusest? Paarkümmend K. J. Peterson'i noorpõlve luuletist, mõned Kreutzwald'i luuletised, tõlked, ümberluuletised ning ebaõnnestunud igav „Kalevipoeg“, mille tagajärjeks oli viiskümmend aastat rikutud rahvalaululisi luuletisi, Koidula naiselik, ebaisklik ning saksalaadiline isamaaluule, mille on kaasaege ülehinnanud viisakusest daami vastu ning daami enese naiseliku võlu pärast (see suggestioon on edasi antud järgmistele sugupõlvedele); Reinwald'i ja Kuhlbars'i, Bergmann'i, Tamm'e ja Jakob Liiv'i üldteemalised värsitamised ning isamaalised järeleaulmised. Ei ühtegi täiuslikku luuletajatemperamenti ega julget ning uhket iseiseisvat kirjanikukuju.

Eesti kirjanduse individualistlikku algust tuleb otsida proosast, Wilde, Peterson'i, Kitzberg'i juurest ning nendeaegsete luuletajate Juhan Liiv'i ja Söödi mant, kelle toodangu väarikaim osa langeb 20. sajandisse. Ja kui silmapaistvaim isikupärasem luuletaja oli Juhan Liiv, siis siingi laseme selle luuletaja õnnetul saatusel suggereerida enestele väärtusi, mis puuduvad ta luules.

See, mis läinud sajandi kirjanikkudel puudub, on kõige pealt loomisjulgeus. Balti kohalikust sumbunud õhkkonnast pärit, pole ükski sajandi kirjanikest tõusnud üle selle kolga ilmavaatest ega mõtlemisviisist. Mingisuguste läbipaistvate, veretute ideaalkujudena või nende varjudena tõusevad läinud sajandi kirjanikud oma teostes meie silmi ette. Liha ja verd meie inimestel veel ei olnud või ei tohtinud olla, sest seda ei lubanud hea komme. Kui otsime ning rõõmustume maailmakirjanduses inimese hinge, liha ning vere hääle avalikukssaamisest, siis läinud sajandi eesti

luuletajate juures võime jälgida kõige inimliku salgamist ja peitmist. Usume kummatagi, et ka läinud sajandi luuletajad olid kui inimesed varustatud kõige inimlikkusega.

Suurt kirjanikku ja loomisjulgust, mis oleks loomingukski purustanud balti näotu vaimuilma, seda ei olnud. Ja kuidas oleks olnud tarvis suurt kirjanikku, kes oleks puhastanud äikesena õhu selles Maarjamaa metsakolgas!

Suurt kirjanikku ja suure kirjaniku südant oleks vaja olnud ka seks, et murda sajandil pühitsetud kollektiivne loomismeetod ning avada eesti kirjandusloo leheküljed isikupärasele loomingle. Kui keegi võtaks vaevaks jälgida läinud sajandi luulemotiive, ta kohkuks nende motiivide vähesusest ning kordumisest. Kui olla aukartuseta ja eelarvamusteta suremata luule pühaduse vastu, siis võiks piltlikult nõnda öelda: motiivistik käis kui imemislutt suust suhu ning jäi kord-korralt ikka magedamaks. Mida tehti sajandi lõpul eesti luules, see oli, et motiividelutule, kui see jäi väiksemaks, pandi järk-järgult ümber ikka korralikumaid ning ilusamaid lappe. Ja seegi oli midagi. Ja seegi oli midagi väärt, kui ei lepitud enam seal-teal-peal ning ka-sa-ma riimidega, vaid püüti kahesilbilise täisriimi poole.

Ja kõige selle juures puudus kunstinõudlik publik, puudusid arenenud kunstimaitsega tooniandvad juhid ning tegelased. Me ei leia kogu sajandis isikut, kelle maitse oleks tõrkunud maotuse ja labasuse pärast ilukirjanduses, eriti luules. Me ei leia praegugi nende läinud sajandist ületulnud rahvavanematelt haritud kunstimeelt, mis tõrguks suust välja tulemast säärast kirjanduslikku viletsust, nagu: „Ei leia mina iial tääl see suure laia ilma pääl“ jne.

Kirjanikkude loomisjulgus, publiku mannetu vähenõudlikkus ning mingisugune isamaaliku rahvatöö kõikeõigustav ning kõikeandestav sakrament, millega lepitati igasugune viletsus — see oli läinud sajandi kirjanduslik elu.

2.

On vist selge, et Jakob Liivilt kui ajajärgust mitte üle ulatuvalt luuletajatemperamendilt ei või nõuda palju. Ja ometi on Jakob Liiv sündinud luuletaja, kellele luuletamine on vajaduslik nagu hingelisele õhk. Esimene kardinaalviga selle luuletaja luuletajasaatuses on loomisjulguse puudus, nagu see on ilmne kogu läinud sajandi luuletajatel. Eneseusalduse puuduse tagajärjel varjatakse ning häbeneatakse oma siseilma ehtsaid tunge ning luuletatakse mõtte-

mõlgutuslikke ajaideaalile vastavaid salmikuid süütuist asjust, mis osutuvad rohkem siseilma peitmiseks kui selle lüüriliseks avamiseks.

Nõnda võime märkida Jakob Liivil nähet, et ta on kogu eluaeg varjanud oma noorpõlve armastuselaule, mis kuidagiviisi tundusid isiklikkudena ning emotsionaalsetena. Äsjailmunud „Jakob Liivi lüürilistes lauludes“ on need luuletised toodud „Nooruse lõkete“ sarjas, kuid peidetavat ei leidu neis midagi. Ainuke vahe varemini avaldatud luuletistega võrreldes on vahest see, et neis luuletistes kõneleb lihane inimene oma kannatavast südamest ning et need luuletised kontrastivad ajajärgu õigekstunnistatud moraali ning idealismiga, mille järele süda oli kurjast ning tuli salata, kuna ainuke väärtus armastuses oli „meelte kokkukõlal“ ning platoonilisel hinge imetlusel, puhtusel, süütusel ning perenaiselikul „lahkel meelega“ (vaata „Neiu süda“).

Luuletajalikust ning ka elulisest eneseusalduse ning elujulguse puudusest räägib ka luuletis „Järelehüüd Jakob Tammele“, milles kõneldakse Jakob Tamme mõjust Liivisse. Seal kirjutatakse:

Sa rääkisid nii. Mina kuulsin seda,
Su mõtteid mõistsin hukka salaja . . .
Et tormist tervelt võisin põgeneda,
Sind selle eest pean hauda tänama.

Sealsamas luuletises räägitakse ka Jakob Liivi iseloomust järgmiselt:

Mul põhimõtteks oli ära peita
Kõik tunded, tormid, mis ma kannatan;
Ilm ühteviisi võib ju käega heita,
Kas mina nutan või kas rõõmustan.

Välispidiselt on seesugune stoiline põhimõte elus ju ilus, aga kui luuletaja tahab peita „kõik tunded, tormid, mis ta kannatab“, siis ta matab maha enda kui luuletaja. Kahjuks on Jakob Liiv selle põhimõtte kandnud üle oma loomingusse ning on seega võtnud eneselt selle, mis kõige kallim luules, on võtnud lihase südame ning jätnud enesele abstraktse parnaslase kujutu hinge.

Jakob Liiv on eesti kõige suurem parnaslane, ses on tema üldine nõrkus ning tema üldine tugevus ja tähtsus. Nõrkus abstraktsuses, plastilisuses, üldiselt sisus ja tugevas vormis. Jakob Tamme iseloomu-omadused päästsid Tamme sisult puhtparnaslusest, Jakob Liivil need omadused puudusid. Peeter Jakobson, nende kahega võrrelduna, kaldus roman-

tismi. Üldiselt on aga ülallausutud väitlused hüpoteetilised, sest Jakob Tamme väärtusliku toodangu väljaandmisega viivitatakse lubamatul kombel, teiseks on eesti parnaslaste lugu täiesti uurimata. Jakob Liivi parnaslaste lipu Jakob Tammele andmist ülalnimetatud luuletises tuleb igatahes revideerida või pidada järelehüüde viisakuseks. Koht luuletisest, mis on kõne all, käib järgmiselt:

Kord püha Ebavere lagendikul
Meid oli Väike-Maarjas laulmas kolm;
Üks ammu juba viibib igavikul,
Ja kõdunenud hauda on ta tolm.
Nüüd lahkusid ka sina kolmikühisusest,
Parnassi uhkus, kõige kõrgem tipp; —
Ma osa sain ka sinu tugevusest,
Sa olid minu kauge sihilipp . . .

Käepärast olevate allikate puudumise pärast tuleb jätta lahtiseks praegu küsimus, millist mõju avaldas Jakob Tamm Liivisse; oli see mõju suusõnaline-teoreetiline, puhtvormiline või sisuline, kunsti-ilmavaateline, motiivide näitamine või mingi muu. Et Jakob Liiv on olnud mõjudele vastuvõtlik, seda näitavad luuletised, mis omavad ilmselt G. Suitsu luuletiste rütmi ning motiivistikku. G. Suitsu „Elutule“ mõjustatud luuletisi leidub eriti ajalaulude hulgas, mille motiivideks on võitlus ja noorus, näit. „Õnnetu rahvas“ lk. 88, „Noorusele“ lk. 89, „Mehed ja lehed“ lk. 117. Küllaltki on juba ära-andlik vana väljakujunenud luuletaja allumine noorele luuletajale, pealegi kui see mõjustus on nii lähedane nagu G. Suitsu „Kevadelaulu“ ning J. Liivi luuletise „Noorusele“ vahel, millest viimasest siin salm:

Ma armastan silmi, mis sädemeid, tuld
On pildumas siia ja sinna,
Mis läigib kui templite kuplite kuld
Ja paistmas on maale ja linna.
Need särama panevad isamaa õue
Ja tungivad mitmegi tardunud põue . . .
Kes suikumas surmavas rahus.

Rütmilt, sõnamaterjali ning sisu seisukohalt on see luuletis väga sarnane Suitsu vastavate luuletistega kohati sõna-sõnalt.

Ka Juhan Liivi luuletistega leidub Jakob Liivil kokku-puute-punkte. Näiteks võiks tuua luuletisest „Vaev“ esimese salmi:

Mind väevavad salajad valud
Ja piinavad otsata;
Täis valu on kõik minu laulud,
Täis valu mu isamaa.

Siin on ilmne Juhan Liivi lause-ehitis ja stiililine võte. Jakob Liivi kaitseks tuleb aga lisada, et läinud sajandi luuletajad kõik üldiselt kasutasid üldist sõna- ja rütmi-vara ega olnud säärane teguviis väga taunitav.

3.

Kuldne värav luuletaja hinge on loodus. Selle värava kaudu pääseb luuletaja hinge kõige salajamale maale, sellel maal avaneb luuletaja hing kõige vahenditumalt. Siin kuldse värava taga puuduvad isikliku elu takistavad kütked, moraal ja valehäbi. Seepärast on looduslaulud ka luuletaja-ande suuruse ning tugevuse mõõdupuuks.

Kui Jakob Liivi looduslaule lähemalt silmitseda, siis näeme kõige pealt, et looduslaulude keskel leiduvad ta kõige paremad luuletised, kuigi neid üldiselt leidub väga piiratult. Paremaid Liivi looduslaule tuleb otsida aga nende luuletiste hulgast, milles Liiv ei filosofeeri, vaid annab stiilse kirjelduse looduse ilmingust, mis vastab teatavale hingelisele seisukorrale; seesuguseid luuletisi oleks: „Udu“ lk. 158, „Mererannal“ lk. 166, „Kauguses“ lk. 172, „Sügisetuuled“ lk. 175, „Talveöö“ lk. 180. Neis luuletisid tajume ehtsat lüürilist elevust, mis haarab vahenditult lugeja hinge.

Kahjuks on sarnaseid ehtsaid looduslaule Jakob Liivil vähe, kuigi Jakob Liiv on üles kasvanud keset loodust, nagu ta ise kirjutab:

Mu mängumuruks oli Peipsi kallas, Ma armastasin rahu vete vallas,
Kus vesi sinas ala silmi ees, Sest taeva kuhu nägin valkses vees;
Mis vahel paistis peeglivalguses Ka kariloomad paltsid sees,
Ja vahel mässul hürmu hinge valas. Ja karjapois — ma ise, viisud jalas.

(„Minu luule hällipaik“ lk. 24.)

Üldiselt on Jakob Liivi parimad looduslaulud idüllilised, neis on ehtsad loodustunded ning puudub see segav inimesetundmuste luuletamine loodusesse, mis mõjub eksitavalt.

Suuremas enamikus on Jakob Liivi loodusluuletised mõlgutuslikku laadi ning allegoorilised. Neis luuletistes kantakse inimese tundmused üle loodusesse ning lastakse loodusesemeil toimida nagu inimesil. Jakob Liiv ei tarvita võrdlust, ta otse laseb tunda loodusel, nagu tunneks inimene. Nõnda kaotab sääraneigi kaunis luuletis palju oma väärtusest, nagu seda on „Põllu ääres“, kus „kõik kõrred värisevad ju varsti sirbi ees“.

Huvitavaks ning tüüpiliseks näiteks liivilisest allegoorilisest looduslaulust olgu luuletis „Võitlus“ (lk. 165), mille siin tsiteerime.

Lained piiramas on kallast
Valendava vahuga,
Tuul nad laia vetevallast
Tungil saatis tulema.

Ranna kaljukari taga
Võtnud koha võitlejad,
Kaugelt juba kohinaga
Oma jõudu näitavad,

Kuna vaiksed, kindlad kaljud,
Kodukolde kaitsejad,
Mässumeelsed lained valjud
Tagasi säält tõrjuvad.

Nii ei suuda võitu saada
Laiad lainte lademed,
Mis on võõra käsutada,
Tuulte tujualused.

Nagu näha, ei ole ses „looduslaulus“ enam tegemist mingi loodusega, vaid see on tüüpiline mõlgutuslik ajalaul viimse vabadussõja ajast. Siin on võetud loodusest vaid kest, on võetud pilt ning sellega illustreeritud teatavat mõtet. Pilt ei ole suggestiivne, puudub aga ka võitleva ajalaulu põnevus. Kaks motiivi, kaks luuletist on sulatatud ühte surnud allegooriaga. Tulemus — tuimus.

Lüürika mõiste järele igatseme näha looduse elevust, igatseme näha luuletaja vahekorda loodusega, tahame näha, mis sünnib luuletaja hinges selle kokku puutudes loodusega; Jakob Liiv pakub meile aga käidavate ning tavaliste mõtete illustratsiooni allegooria kaudu. See on kõige halvemat sorti luule üldse ja seda ei saagi pidada loodusluuleks.

Allegooria õnnestus suurtel romantikutel, kellel sulas looduse suggestiivne elamus ühte romantilise mõttelise-tundelise elamusega, ülenedes sümboolseks luuleks. Realismi kalduvaile luuletajaile on allegooria hukatuseks, pealegi kui looduslauludes hakatakse allegooriliselt lahendada sotsiaalseid ning poliitilisi revolutsioonilisi küsimusi, näiteks luuletised „Lumi“ (lk. 179) ja „Vangis“ (lk. 179).

Võrrelduna Jaan Bergmann'i looduslauludega seisavad Jakob Liivi samalaadilised luuletised aga üldiselt tunduvalt kõrgemal pinnal kunsti mõttes ning lähemal loodusse sisseelamises ning selle mõistmises. Jakob Liiv on siin suurem luuletaja ning vabam mõtleja. Ta on tunduvalt üle Bergmanni looduse mõistmise vormelist, mille järele loodus jaguneb iseseisvaks kolmikuks: loodus, inimene, jumal. Selle vormeli järele seisab jumal üle inimese ning looduse ja on loonud looduse inimesele kasuks ning rõõmuks. Jakob Liivi loodusemõistmises ollakse kindlasti tükk maad jõutud edasi. Et ei oleks kaksipidi-mõtlemist teatavast edasijõudmisest panteistliku loodusemõistmise suhtes, olgu

siin tsiteeritud Jakob Liivi luuletise „Kevade helides“ lõppsalml leheküljelt 145.

Looduse salajais helides
Püheneb tundmus ja mõte,
Metsade sügavas vaikuses
Tunnen ma eneses hinge...
Kummardan mõtetes vägevat valmu,
Kellele nimegi võimatu anda.
Looduse hingeks siin teda ma hüüan:
Elule annab ta edu!...

4.

Järgmiseks vallaks, kus luuletaja võib näidata oma luuletajatemperamenti ning anda vahenditult tundmuslührikat, on armastusluule. Kuid siin on takistamas juba igasugune konventsionaalsus, moraal, kiriklik või seltskondlik ja teatav valehäbi, mille alla painutavad end vähese temperamendiga ning vähese luuletajajulgusega varustatud luuletajad. Selles seigas oli Jakob Liivist juttu juba eespool, kus öeldi, et Jakob Liivi luuletajatemperament ei olnud küllalt võimas purustama neid aluseid. Kahtlemata on Jakob Liiv allunud kui luuletaja ajajärgu balti voorust ning ideaale taotlevale ilmavaatele ja on toonud oma laulud ohvriks sellele. Jakob Liiv on kui inimene suure vitaalsusega värssides, aga kui ära kohitsetud paleustele, mille hällipaigaks tuleb pidada balti saksikut ning tagurlist kirikut.

Huvitava kokkuvõtte neist „paleustest“ annab vana laulik pikemas luuletises „Minu elu eesmärg“ (lk. 311). Luuletis algab täieliku paleuste programmiga.

Laps, ole elus alandlik ja vaga
Ja näita igas asjas viisakust,
Tee päeval tööd ja õõsel rahus maga
Ja palu tööle taeva õnnistust.

Nõnda see programm algab ja jätkub: „sa piirama pead arvamiste valla, kõik ihad suru noores hinges alla, su silm ei tohi viibida säääl kaua, kus vägevate kojad hiilgavad; su kõrv ei iial kuulda tohi maailmalaste rõõmust lauluhäält, see on kui hinge võrgutuse rohi, mis meelitab sind õige sihi päält, sest rõõmulauludest keeb süda üle ja armukirg lööb rinnus põlema; kõik salga, mida nõuab nõder liha, au, kuulsus, noorus, rõõmud, armastus, ja ära kannu võimsa vastu viha, kui võitnud sind on tema kavalus.“

See programm tundus küll raske, räägib luuletaja edasi, kuid ta on kõik täitnud alandlikult, mis tal kästi, ja ta on saanud kiita selle eest. Nõnda on ta siis elanud ses heas

usus, et ta on ausal viisil söönud oma leiba, kuigi on vahel tekkinud kahtlus, kas saab või võib iga käsku täita. Luuletaja ütleb, et ta on olnud ainult teiste talutada ning ta hing on kartnud kurja jumalat, kes põlgab noorpõlve lõbu, juttu ja nuhtleb elujulgeid armuta. Seda kurja jumalat kartes on luuletaja seisnud sagedasti nuttes ning on püüdnud kiiremini ligineda surmale, kuni ta kõrvu on kostnud „laul uus ja võõras“.

Surmal ei ole enam võimust selle üle, kelle südamesse on kostnud rõõmus elulaul. Nõnda ka käesolevas pihtimuses. Küll pihib luuletaja, et ta tume pilk on olnud kade neile, kes oma aega viitsid lauldes ja hõisates, kuid uus laul on võlunud ta kuulmeid ja ta silmilt on langenud kae. Pikka on see sündinud, sest luuletaja on tahtnud pidada kinni endisest elusihist ning rahustada end palves ja pisarais. Kuid kõik see on olnud asjata: teda on kistud võitlusse mees mehe kõrvale ja ta on lõpuks häbenedes näinud oma otsaesisel suurt orjamärki.

Selle uue laulu sõnad käivad diameetraalselt vastu endistele paleustele. Laulu on saatnud alguses ahelate kõlin, kuid need on olnud ahelad lauliku enese kätel. Mida kuulutab siis see uus laul ja uus viis?

See kuulutab kõige pealt suurt rõõmu ja hõiset, mis täidab kogu looduse. See vabastas jumala kitsaist raamest, sest see rõõmujumal „asub terves ilma täiuses“ ning näitab otsijale õiget teed. Võit on julgete päralt, ükski roomaja ei pääse üles. Inimene on loodud vabaks, inimene tohib mõelda ja rõõmustuda, inimene peab suure Looja leidma loodusest ja see suur Looja tahab, et ka inimene peab saama loojaks.

Olgugi et see suur pihtimus, mida Jakob Liiv teeb omalt nimelt, on luuletaja mõistukõnelise tungi tagajärjel muutunud eesti rahva endise ja tuleva vaimu ilma programmiliseks illustratsiooniks, kuid kummatagi on see olnud saatuslik eesti luulele ning eriti Jakob Liivile enesele. Olen selle luuletise pikemalt refereerinud seks, et näidata seda umbset õhku ning neid kahtlasi paleusi, mis said saatuslikuks eesti luulele läinud sajandil ning millisest ringist ei suutnud ükski eesti luuletaja tõusta kõrgemale. Nüüd on vahest ka selge, millisest julguse ning eneseusalduse puudusest kõnelesin eespool.

Seda kõike aluseks võttes võime taas pöörduda Jakob Liivi armastuslaulude lähemale vaatlemisele.

Üldiselt on pilt Jakob Liivi armastuslührikast uute luuletiste juurdetulekuga paranenud, täienenud ja selginud.

Lauliku süda on avanenud. Meile täpsamalt, otsekoheste, tundmusi väljendavate luuletiste arv on tõusnud võrrelduna mõttemõlgutuslike luuletistega. Sõna „mõttemõlgutuslik“ on siin väga kohane, sest õige mediteeriv ning filosoferiv ei ole Jakob Liivi luule mitte.

Jättes kõrvale kõik aja idealismist, moraalist ning zaanrist sisendatud üldmõistelised ning üldfraasilised mõlgutuslikud luuletised, mida leidub Jakob Liivil kahjuks enamikus, vaatleme neid luuletisi, mis on kirjutatud südame aetuna.

Nagu varemalt tähendatud, ei julge autor neis mõlgutuslikes luuletises kõnelda otsekohe omist tundmusist. Et ennast ja oma õigeid tundmusi mitte paljastada, selleks lastakse toimida lindudel, lilledel ja liblikatel ning võetakse appi teatav komism ja huumor, et omade ning teiste tunnete puhul naljatada. Enamikus ehitatakse luuletised siis koomilisele antiteesile. Säärane võte on omhane kõigile tolle aja luuletajaile. Üksikud humoristlikud luuletised Jakob Liivil on kaunis õnnestunud, nagu „Punastab“, „Vahtijad“.

Aja nõude järele võis ainult paleuslikust armastusest luuletada ning paleuslikult armastada. Seepärast eitab Jakob Liiv luuletises „Sinu väärtus“ oletust, nagu oleks neiu „punapale“ ja „pugus-rind“, „sirge keha“ või „uhke juuksepiilv su priskel õlal“ luuletajat nõnda ligindanud. Ei, seda on teinud „meelte kokkukõla“ ja ühine püüd. Nagu näha, on meeleline element ses luuletises, mis on just plastiline nende piltide kaudu, kõigiti prevaleeruv kõigi paleuste peale vaatamata. Aja ideaalkuju on joonistatud ka luuletises „Neiu süda“ (lk. 186). Neiu süda peab olema kui selge ojake, mis kuldsel läigil tasa jookseb läbi aasade. Ta peab olema nagu allikas, kust taeva sina ja tähed vastu paistavad. Ja õige abikaasa kuhu peab olema niisugune:

Kui ühinenud ilu, hinge puhtus,
Au, neluline karskus, vagadus
Ja palgel lehvib lahke meele tuju:
Säält paistab õige abikaasa kuhu
Ja laulikule kõrgem paleus,
Ning inimsoole kallim õis ja uhkus...

Selles luuletises on küll antud ilu (mõeldud vist keha ilu) ja hinge süntees, kuid selles sünteesis on liigselt alla kriipsutatud balti saksa perenaise „lahke meele tuju“.

Üldiselt kokku võttes peab konstantima, et selline Liivi luule on täiesti isikupärasuseta ning üldisel fraseoloogial ning käidavail aateil põhjenev ega paku midagi muud kui ajaloolist huvi.

Selle vastu on palju huvitavam ning nauditavam see osa Liivi armastuslühendist, mis käsitleb Liivi nooruse õnnetut armastust. Neist luuletisist leiame juba verd, liha ja südant. Neis luuletisist puudub see segav paleustega ning hingeliste ihadega lahjaks ning lüüakse tempimine, mis rikub nii mõnegi kauni võrdlusrikka, lihtsa luuletise, milles muidu tundub päris terve armastus.

Õnnetu armastus on laulikule alati olnud suureks lühendiliseks kulla-auguks, kust on kaevatud vist kõige kaunimad luulearded. Kõik lühendilised kalliskivid kaevatakse sealt: mälestus, lootus, igatsus, kurbus, valu, kannatus, tusk, ahastus, meelega, surm.

Jakob Liiv tunneb seda vara-aku. Ta ise ütleb, et „arm laulule on kõige püham alus“.

(Järgneb.)

H. Visnapuu.

LUB 1928.

1.

Meil on korduvalt tehtud katset odavate tõlkeseeriade väljaandmiseks. Võiks tuletada meelde oma-aegseid „Noor-Eesti“ ja vähe hiljemini „Odamehe“ rahvaraamatuid, millest esimesed ulatusid kümne piirist sama võrra üle, kui teised jäid puudu. Selliseid ilmub tänapäevgi, näit. „Elu“ seeria, kus numbrite arv on jõudnud üle 20. See muidu üsna sümpaatlik ettevõtte siiski nähtavasti kiratseb, esijoones majanduslikult, mille tõttu ta ilmub pikkade vaheaegade takka ja korratult. Mitte kaugemale pole jõudnud ka E. Kirjanduse Seltsi rahvakirjanduse-sari ega „Noorusmaa“ jutukirjastik noorsoole, mis ei taotlegi perioodilist ilmumist ja on tunduvalt teist laadi ettevõtted.

Seda rõõmustavam siis, kui 1928. a. algusega ilmub energiliselt raamatuturule uus nõudlik seeria „Looduse universaalbiblioteegi“ nime all, mis, nähtavasti varustatud nii küllaldase kapitali kui asjatundlikkude kaastöölistega, kavatses tähtajaliselt ilmudes pakkuda pidevalt jätkuva seeria moodsat tõlkekirjandust. See on sündmus meie kultuurielus, mille mitmekülgeid tagajärgi osatakse praegu vaevalt küllaldaselt hinnata. Sellega pole omandatud mitte ainult puhtkirjanduslik ja kultuuriline väärtustekompleks, siin on tegemist ka suure kirjanduslik-pedagoogilise teguriga (arvestades võrdlemisi suurt levingut, kuuldavasti 4—5 000 piirides), mis iseäranis väärtuslik vastuvõtliku pinna loo-

miseks just algupärasele ilukirjandusele. Niivõrt kui see ettevõtte taotleb kirjanduskultuurilisi peamäärasi ega lasku puht-ärilisele tasemele, sedavõrt on iga kultuurihuvilise kodaniku kohus teda toetada. Ilmudes kord nädalas, normaalselt 4 trükipoogna suurusena meeldivas väikeses tihedatrükilises formaadis, on aasta lõpuks kogunenud silmapaistev kogu väiketeoseid, mis ületab kaugelt kõik senised katsed ja mille puhul hellitame lootust, et siit võiks tõega välja areneda meie soliidne universaal-raamatukogu. Kõnealune seeria moodustab tunduva osa läinud aasta kirjanduslikust toodangust nii mahult kui väärtuselt. Kui pidev sari olgu ta siin vaadeldud omaette kompleksina, väljatõstetult 1928. a. kirjanduse üldproduksioonist.!

2.

Lub'i seeria alustub John Galsworthy novelliga, alakem siis ka ülevaade inglise tõlgetega. Neid on aastakäigus rekordarv — 7 autorit. J. Galsworthy „Esimene ja viimane“ M. Reimani korralikus tõlkes on paljutõotav esianne. Kriminaalne ainek õigusemõistmise ja advokaatuuri alalt, ainek, mis esineb Galsworthy'l sagedasti. Kaks antipoodi: tahtest reguleeritud teo-inimene, fanaatilise aususe, piinliku korrektsuse, seltskondliku ja ametialalise kuulsusega — vastandiks tahtejoetu joodik, heasüdameline meeolotsev logard, tahtmatu roimar. Ometi selgub viimases enam eetilist suurust, osutub viimane esimeseks ja esimene viimaseks. Kolm tegelast, usutavad, reljeefsed, meisterlikud: advokaat, ta vend ja selle inimlikult võluv armuosaline. Jutustus otsejoonelise sündmustliku osava lahtirullumisena ja kõigi kolme tegelase hingeelamuste jälgimisena on põnevalt huvitav. Mitte vähem huvitav pole ka pakutud lahendus. Situatsioon on säärane, kus lugeja tahtmatult kistakse kaasa otsustama ning kaasa tundma.

Kui Galsworthy esindab siirast realisti stiilis laiemas ja tavalises mõttes, siis kaks järgmist — A. Huxley ja D. Garnett — on pärit kõige nooremast ja modernsemast generatsioonist.

A. Huxley' „Richard Greenow' jantlik lugu“ on humoristlik ja näiliselt parodeeriv jutustus vaimlikust hermafrodiidist, meesnaisest. Keerukas natuur, kelle ebanormaalsus avaldub alateadlikult juba lastetoas ja koolipingil, eriti aga küpsuse-ee ekstsentrilisustes ja kujuneb lõplikult üliõpilasaastais. Mõlemad pooled on eeskujuliselt tasakaalustatud: meesmina teotseb päeval sotsialistlik-

patsifistlikkude, filosoofiliste j. m. enam intellektuaalsete harrastustega, naismina, tundeline pool, kirjutab öises alateadvuses romaane ja omandab tähtsa naiskirjaniku kuulsuse. Meheliku ja naiseliku elemendi vastandlik rahuldava ülekaaluga võitlus viib alalistesse vastuoludesse iseendaga. Närvierutused, vaimne väsimus ja tasakaalutus ja sellest võrsuv melanhoolia kasv kõvendavad naiselikku poolt; selle tagajärjeks on mõistuse virvarr ja lõpp hullumajas. Jutustuse tavalist novellitექtoonikat hülgav kompositsioon esitab tegelase karakteri arengu lapse-east surmani läbi lugematute faaside ja varjundite. Näeme haruldaselt tihedat ja meisterlikku psüühieritlust, seda huvitavam, et eesmäks on üks keerukamaid hingeelu ebanormaalsuse kujundeid — geniaalsuse ja hullumeelsuse sfäärist. Uus ja omapärane valgustus ainele, mille taolist on käsitlenud näit. E. T. A. Hoffmann „Kuradi eliksiirides“, R. L. Stevenson jutustuses „Dr. Jekyll ja Mr. Hyde“ või Fr. Tuglas novellis „Androgüüni päev“. A. Huxley kõnealusel jutustuses on tegemist suure kultuuriga autoriga ja nõudlikumat publikut eeldava novelliga; seepärast leidis ta vist vaevalt laiemat Lub'i lugejaskonna poolehoidu. Ta huvitavus on peamiselt intellektuaalset laadi.

Mitte vähemat huvi ei ärata D. Garnett'i „Daam rebaseks“. Ei enam ega vähem: noor aristokraatlik abielunaine muutub äkitselt emarebaseks. See väline muutus antakse kohe jutustuse alul ja asutakse raskele probleemile — jälgima inimlikkude omaduste ja harjumuste vähehaavalist muutumist loomalikkudeks instinktideks, mis sooritatakse haruldase tähelepanu-orskusega. Tabavate psühholoogiliste detailide rohkus reljeefses esituses on imesteldav ja arengu kujutamise meisterlik. Aine on tõepoolest kummaline. Jutustuse realistliku käsitluse tõttu jäetakse lugeja nõutult üleloomuliku ja ebausutava tõsiasja ette, mis küll teose kunstitervikus polegi kuigi oluliseks momendiks, kuna probleem seisab, nagu tähendatud, metamorfoosi hingeeluliste faaside jälgimises. Mida autor õieti on öelda tahtnud ja kuidas kummalist juhtu tõlgitseda, see jätab mõtlemisruumi igale lugejale.

Viimased kaks on huvitavamaid ja väärtuslikumaid numbreid vaadeldavas seerias ja äratavad põnevat uudishimu inglise tänapäeva-kirjanduse kohta ülepea. Mõlema täielikku maitsmist ka eestistatult võimaldab A. Oras'e eeskujulik tõlge.

R. L. Stevenson'i jutustuse „Kurad pudelis“ huvitavus seisab fantastilises faabulas. Teadlikult muistendile

lähedal püsites on jutustus psühholoogiliselt hõre, karakteristikalit väheütlev. Põnevus areneb kõiki soove täitvast pudelist ja komplikatsioonidest, mis ühendatud pudelist lahti saamisega enne põrgusseminekut. Aine ise on üks variatsioone rahvusvahelisest muistendist: ese, mis täidab kõik omaniku soovid, kuid mille võime on saadud kuradilt ja ostetud hinge hinnaga. Iga rahva jutuvaras on seda teemat käsitletud lugematuis variatsioones kuni meie krati- ning puugilugudeni. Kõige kuulsama kunstipärase väljenduse on see motiiv leidnud Balzac'i 1927. aastal tõlgitud „Šagraan-nahas“. Stevensoni jutu aluseks on motiivi Lõunamere saarte, täpsamalt Havaii redaktsioon. Stevenson pole seda tänulikku ainet mitte kasutanud süvendatud teoseks. Motiivi allegooriline tähendus ja kõigi rahvaste mütoloogilisele kujutlusile tuginev alus sisaldab üldise maksvusega eetilise tõekspidamise, mis teeb ta üldinimlikuks. Tõlkinud A. Känd.

G. K. Chesterton'i „Sinine rist“ M. Strandberg'i tõlkes pakub ühes niminovelliga 3 jutustust. Chesterton on tuntud kui tähelepandav satiirik, vaimukas humorist ja paradokside autor. Tõlgitud lood on detektiivjutud, siiski mitte tavalised, vaid ilmsesti Conan Doyle'i vastava jutu tüübi parodeerimine või vähemalt nende võtte uuendamine. Siin esineb tegelastena isegi ilmakuulsaid salapolitseinikke, keda ometi leidlikkusega üle lööb näiliselt silmapaistmatu väike katoliku paater isa Brown, Chestertoni lemmik tüüpe. Kõik esitatud on ootamatu ja mõjuva novellistliku *pointe*'iga lõppevad lood, neid iseloomustab tavaliste detektiivjuttude kompositsioonivõtete tahtlik koomiliseks varjundamine, elukutseliste kriminalistide naeruvääristamine, sekelduste keerukus, mille avastamine viib alati õllatustele, faabula kinoline arendamine. Lisaks teravmeelsust ja psühholoogilist huvitust karakteristikas. Nii ei puudu neil juttudel ka kunstiväärtus. Kolmest kõige terviklikum tundub „Jumala vasar“.

Mitte palju uut ei paku R. Kipling'i „India jutud“. Paremad siin esinevaist on ilmunud paar aastat tagasi Kiplingi tõlgetekogus „Mees, kes tahtis olla kuningas“ Noor-Eesti kirjastusel, tookord M. Reiman'i tõlkes. Enamik siinseid on visandlikud, kas isikuportreed või faabulata olustikupildid India pärisrahvaste kombeist, maagiast, suhteist inglasega ning paljust muust ja selliseina staatilised, kirjeldavad. Haaravaim kõigist, salapärasuse ja õudusega looritud on juba varemalt tuntud „Tema tagasitulek“. Enamik on igavavõitu ja seda just liikuva sündmustiku puudumise

tõttu. Neile Kiplingi varasemaile katseile on omane teatav kuivus ja jahe asjalikkus. Tõlkinud Olaf Rood.

Raskekaaluline seevastu on Bernhard Shaw' „Südameremurdumise maja“. Sädelevat teravmeelsust, üllatavaid paradokse, pilget, huumorit, tavatut hingeelu, tavalisile draamareegleile vilistamist — see tekitab otse kaleidoskoopilise vahelduse, peadpööritava hullumajaliku painava õhkkonna. See on mingi kriitiline läbilõik inglise seltskonnast ilmasõja päevil, kuid ta mõtet on raske avastada, teos kaldub muutuma mõistukõneliseks, nagu seda paratamatult on küll iga seltskondlik satiir. Shaw' draamad on seksliiga mõtterasked ja dialoogilt keerukad, et olla eeskujulikult lavalised, kuigi mitmel neist on olnud ka lavaline hiiglamenu. Nende pärisolemuses võib pääseda sügavamale tähelepaneliku lugemise teel, sest Shaw' näidendite suurimad väärtused ja üllatused sisalduvad vaimukas ja hoolikalt arendatud dialoogis; kuid ka dialoogi kandvate tegelaste karakteristika on enamasti suurepärase; need on tugevasti karikeritud, kuid seda lõõvamad, sattuvamad. Seevastu on just lavavorm vähem hoolikas. Tavalisele lugejale on Shaw' draamad rasked. Nad eeldavad arenenud mõttekultuuri, paradoksiarmastust. Ka „Südameremurdumise maja“ liigub oma sisulis-vormilises kirevuses peamiselt intellektuaalses sfääris, on üks Shaw' mõtterikkamaid ning sügavamaid teoseid ülepea. Kahju ainult, et eessõna ärajätu tõttu pole tõlge saanud täielik. Tõlge M. Reiman'ilt.

3.

Jätkame ookeanitaguse anglo-saksi kirjandusega. Ameerika kirjandusest on tõlgitud kõige pealt 2 kogu J. London'i jutte: „Elu seadus“ ja „Lõunamere jutud“ (tõlkinud A. Känd). Siin on rida iseloomulikke aineid polaarrahvaste kombeõigusest, primitiivsete Jukoni kalurite kivi-aegsest elukäsitusest, võõraste, tundmatute maade olustikku, etnograafiat, inimtüpe. Need pole novellid tavalises mõttes, on kuidagi defektsed, vähekunstilise tektoonikaga, visandlikud. Neid ei kannu niivõrt kunstiline vorm kui omapärane olustikuline sisu, kauged ebatavalised ained, inimesed, elamused ja sündmused. Neis igaühes on sekeldusrikas faabula, eriti Lõunamere juttudes. Kuid mitte ainult faabula. J. London on neid, kes sisendab oma juttudesse jõulise elutunde, mis üksi juba tõstab ta lood üle tavaliste seiklusjuttude. Samuti on enamasti alati huvitavad J. Londoni tegelased, kuigi nende karakteristika jääb tihti pealiskaudseks.

Suurema kunstilise kandvusega jääb ka Upton Sinclair'i „Tööstusetus“ (E. Oiderman'i tõlkes). Sinclair on eriti viimaseil aastail saanud Euroopas hästituntud nimeks, samuti meilgi (on ilmunud näit. ta „100%“). Silmapaistev Ameerika väheste kirjanikkude seas, eriti aga silmapaistev kui vähesteid sotsiaalselt ja sotsialistlikult mõtlemaid vaimu- inimesi purukapitalistlikul maal. Sotsiaalse viletsuse tõsi- asjade armutu paljastaja, rõhutute kaitsja, ärksa kaastunde ja ideelise veendumusega võitleja kapitalismi vägivalla ja egoismi vastu. Inimlikkus, sotsiaalne ja eetiline idealism tõstavad ta teosed tavalisest kõrgemale tasemele, kuigi nende puhtkunstiline väärtus ei ole enamasti suur. See maksab käesolevastki jutustusest, mis ei suuda üllatada sisult, veel vähem vormilt. Euroopa kirjanduses pole võõ- ras see teema ega toon, siin on väljendatud sedasama hoopis sügavamalt ja julgemalt. Võib ainult järeldada Ameerika olusid, kui võib sellega teha sensatsioon. „Tööstusetus“ kui jutustus on liiga protokolliline, hõre ja väheste mõjuvusega, kuid autori eelnimetatud omadusist tingitult huviga loetav. Ta pole Sinclair'i parimaid.

Ameerika kirjanduse juurde tuleks arvata ka Seton Thompson'i „Täna va trubaduur“ (tõlkinud Ella Treffner), aga need kolm juttu on enam populaarne loodus- teadus kui ilukirjandus. Need jutud varblasist, vareseist ja faasaneist pole tavalised allegoorilised loomalood, vaid katse jälgida tõelist loomade hingeelu ning elukäiku ja selliseina sümpaatlikud. Antakse kolme individuaalsema linnupersonaalsuse biograafiad. Ei saa eitada teatavat huvitust, siiski on see huvitus vähem esteetilist laadi, mispärast nende koht oleks eeskätt koolilaste loodusteadus- likus lugemikus.

4.

Prantsuse kirjandus pole esindatud rohkearvuliselt, kuid meeldivalt. F. R. Chateaubriand'i „Viimase Abenserraadži seiklused“ on romantika meistriteos kõige paremas ja puhtamas mõttes. Võidetud mauride valitseja- soo viimse võsu ja võitjate hispaanlaste hertsogiperekonna viimsete esindajate kokkupuuted. Ülevus ja suursugusus läbib teost. Usk, rüütli- au ja tunded on konfliktis. Kuid see teos poleks täiemääraline romantika, kui tunded leiak- sid rahuldamist esimeste arvel. Just heroilises tundekeel- dumuses muude väärtuste nimel seisabki jutustuse traagi- liselt-ülev *pointe*, tunne, mis peab jääma igavesti rahulda- mata, igatsus, mis ei täitu kunagi. Siin on antud otse

ekstrakt romantilisest tundelaadist ja elukäsitlest. Autor on haruldase kindlusega valitsenud ainet, väheste vahenditega on saavutatud palju, novell on viimisteldud tervik, kõigiti tasakaalus ja suure elamusjõuga. Ja ometi on see lihtne, otse läbipaistev, kõigile mõistetav. Ses ongi suure kunsti saladus. A. Andur'i tõlge tundub stiilne ja ilus.

Luis Bousseard'i „10 000 aastat jääs“ on fantastiline jutustus polaarjäässe külmunud rootsi professorist Syntes'ist, kes ärkab 10 000 aasta pärast ellu, leides eest koguni uue maailma. See on teaduslik spetsialisti fantaasia J. Verne'i romaanide tüüpi, mitte kunstiline. Jutustus ilmutab küll laialdast eriteaduslikku eruditsiooni, kuid ta kunsti-väärtus jääb väheseks. Peahuvitus on sisuline: kuidas kujutellakse elu maakeral, maakera ennast, Euroopa kultuuri ja valge rassi saatust kümne tuhande aasta pärast. Psühholoogia puudub, Syntes'i traagika jääb õõnsaks. Siiski meeldi loetav raamat. Tõlkinud Olaf Rood.

Naiskirjaniku George Sand'i „Kuradi mülgas“ tekitab pealkirja tõttu vististi võõraid assotsiatsioone. Tõeliselt on see maaelu-novell, pehmete, õiglaste, isekuseta tegelastega, lihtsa ning loomulikult arendatud faabulaga. Muudugi, see maaelu on idülliline ja tegelased idealiseeritud, äärmiselt lihtsameelsed nii kõnelt kui toimingult. Eriline võlu on selle jutustuse stiilis, mis esimesena köidab tähelepanu. Lühikesed laused, pikemaid perioode vähe, needki imeselge rütmilise liigendusega ja kerge ehitusega. Pole tormlevat dünaamikat, mingi paitav pehmus on ses, kooskõlas heade inimeste ja idüllitseva maaelu-kujutamise-ga. Haruldaselt puhtakõlaline, kuid sordiini all. Nagu nõrk unelm möödub sündmustik. On vähe teoseid, kus stiil, alates keelestiili nähteist kõrgema tektoonikani, ilmuks nii iseväärtuslikult, nii kõrvale surudes teotsemaid inimesi, nende elamusi ja muud sisu. On võimata mõisteliselt tõlgendada tundevarjundeid, mida äratav mingi teose stiil. See on sageli nagu peen aroom ümber sisu, meeltega ja instinktiga tajutav, kuid libisev igast sõnastusest. Igatühel tuleb endal tajuda autori personaalsuse pulseerumist läbi teose sõnastuse. George Sand'i stiilimeloodiat võib hästi maitsta ka tõlkes. A. Andur on teinud oma töö meeldivalt ja maitsekalt.

Viimsena esineb Anatole France novelliga „Õnnesärk“. Aluseks üldtuntud motiiv tervist-toovast õnnesärgist, mis osutub leidmatuks, sest et ainsal inimesel, kes end tunnistab õnnelikuks, särki ei olegi. Õnnesärgi otsimise ettekäändel on autoril võimalik anda läbilõik kõigist ühis-

konnakihtidest ja mitmesuguseist elukutseist, eritelles tuntud teravmeele, satiiri ja huumoriga rahulolematuse põhjusi. Kuningas Christophe on keskne figuur, ta tallmeistril ja salasekretäril on ülesanne pidada jahti õnesärgi peale. Selle otsisklemise jooksul möödub kirev panoraam tüüpe: õukondlasi, kuulsusi, rahakuningaid, naistelemmikuid, kunstnikke, preestreid, lihtrahvast jne., jne. See on raamat enam mõistusele kui tundele. See on kogu elufilosoofia vaimukais repliikides, torkeis, tähelepanekuis. Eriti nauditav neile, kes harrastavad raffineeritud mõttekultuuri. Näib siiski, et see jutustus ei suuda France'i küllalt väärikalt esindada. Tõlkinud A. Suik.

5.

Saksa kirjanduse näited ei ole eriti silmapaistvad. Ometi on O. G. Bierbaum'i „Siugnaine“ (H. Jürgenstein'i tõlkes) lõbus ja vaimukaski lektüür. Aine on küll kulu- nud ja igapäevane, kuid autori grotesk-koomilise käsit- luse ja üleemeeliku naisosalise tõttu on see üsnagi noo- rendunud. On päris hea karakteristikaga tüüpe; eriti ehtis on igavene üliõpilane Evald Brock, see tüüpiline vilister. Jutustusel on igas suhtes laitmatu lahendus, kõrge moraal pääseb õigustesse jne. Muhelev autor astub luge- jaga otsekohe tuttavlikku vahekorda, mis teeb kogu vestluse veelgi hästi hubasemaks. Ühe sõnaga — see on loetav raamat ja omab muidki voorusi.

Hanns Heinz Ewers'ilt on kaks kogu jutte: „Kummalised lood“ ja „India ja mina“. Esimene — valik Ewers'i „hirmu ja õuduse“ novellide sarjast, teine — asjalikud reisumärkmed Indiast. Ewersil on kalduvus eris- kummalistele ainetele, kavatsus mõjuda lugejasse affek- tiivsete, üleloomulikkude tundeseisundite kaudu. Ta müs- tilised kalduvused ulatavad kätt E. T. A. Hoffmann'ile ja E. A. Poe'le. Ta rõhutab teadlikult uut, köitvat sisu, ta ise on seignelnud võõrais ning tundmatuis mais ebatava- liste ainete leidmiseks. Ometi paneb ta võrdlemisi huvi- tava ning põneva faabulajuhtimise kõrval vähem rõhku karakteristikale, novellide psühholoogilisele tihendamisele samuti hoolitseb vähe valjuma tektoonika eest. Nii ei suuda H. H. Ewersi muidu tähelepanekurohked, värskel- ainelised ja elamuslikud jutustused nõudlikumat lugejat oma puuduliku kunstivormi tõttu täiesti rahuldada. Muide kohtame Ewersi stiililt uusromantilisis novellides rohkesti sümboolset kavatsust. Ta teosed on tunduvalt intellek- tuaalsed ja omavad rohket filosoferivat sisu.

Uute ainete avastamise tungist on inspireeritud ka ta India reis ja selle reisu kirjeldus „India ja mina“, millest on tõlgitud samanimeline valik. Selles räägitakse India naistest, jumalaist, fakiiridest, Benares'est, parsidest ja paljust muust rohkete asjalikkude tähelepanekute ja faktiliste andmetega. See on kenaks lisaks samas seerias ilmunud Krõmovi reisumärkmeile, jääb viimasest ometi maha huvitavuselt, erksuselt, vahendituselt. Ewersi muljeis on ebameeldivat poosi, vähem võitvat otsekoheusust, ta kirjeldused on kuivavõitu ja liialt mõistusepärased. — Ei ses ega eelmises laadis saa kõrgelt hinnata H. H. Ewersi teoseid, nende vastu tunnistab ennast nii vahenditu meeldimus kui anaalüüsiv kaalutlus. Tõlked Jaan Kangilaski'lt on ilusad.

6.

Vene kirjandust esindavad V. Krõmov ja I. Ehrenburg. Pealkirjade all „Samuraide maalt“, „Opiumi maalt“ ja „Dollarite maalt“ V. Krõmovilt tõlgitud valitud reisukirjeldised Jaapanist, Hiinast, Vaikse ookeani saartelt ja Ühendriikidest on huvitavad visandid reisuhiimulise kunstiinimese avasilmseist ja värskeist tähelepanekuist nimetatud maade sisemisist ja väliseist, kultuurilisist ja tulunduslikest eluavaldusist. Märkmed Jaapani ajaloo, kunsti, teatri, arhitektuuri, hieroglüüfidest, harakirist j. m. ilmutavad kohati asjatundja üksikasjalikkust; Hiina tähelepanekud jäävad aga üsna linnulennulisteks, tingitud kiirest edasiliikumisest, kuid on sellistena seda mitmekesisemad ja elavamad. Kõige huvitavamad tunduvad siiski Ameerika märkmed. Pilt valmib terviklikum, on ümber haaratud rohkem elualasid. Vesteldakse maa kliimast, suurlinnade elust, raudteist ja postist, kirjandusest ja teadusest, teatrist ja kinost, börsist ja rahakuningaist, kultuurist ja kultuursusest, sotsiaalsest olukorrast j. p. m. Siin leidub ka subjektiivset hindavat seisukohavõttu enam kui eelmises, mis lisab aktuaalsust ja isikupärasust. Krõmovi ülestatendised pole tavalistes reisukirjades harrastatav silmapaistvuste loendamine. Autor ise teatab, et tahab pakkuda detaile, et just need on kõige iseloomustavamad. Ja siin taotellaksegi iseloomulise tabamist väheste joontega. Olles kergesti loetavad, koormamatud raske faktilise ja teadusliku materjaliga, lähenevad Krõmovi reisukirjad ilukirjanduslikule proosale, millest eraldab neid peamiselt põhjuslik-ajalise faabula puudumine. Võrrelduna esitab näit. Fr. Tuglas tunduvalt erinevat rändleja tüüpi. Ta „Teekond Hispaania“ ja eriti „Teekond Põhja-

Aafrika“ on kirjutatud teoreetilisema suhtumusega, on hoopis süstemaatilisemad ja põhjalikumad, raskemini loetavad, kuid ühtlasi hoopis sügavamad, mitte ühe-kahe lugemisega ammutatavad. Tuglas kui reisukirjeldaja on ühtlasi usaldatav asjatundja, kelle teoseil on koguni teaduslikke pretensioone. Krõmovi kirjeldised jäävad enamikus kunstnikulise silmaga rändleja vaateprismas murdunud muljete põgusaks kajastuseks, kirjutaja jääb aine suhtes ikkagi asjaarmastajaks võhikuks. Ta reisukirjade voorusi on, et avaldab head maitset valikus, pakkudes meelde-sööbivaid üksikpilte, laskumata meeolude valanguisse või tapvasse materjalikuhjajamisse. Sääraste teoste võlu ja väärtus seisab esijoonel ses, et vastandina teadusliku teose teoreetilisele tunnetamisele püütakse enam tundepärase suhtumisega, intuitsiooniga tabada eluliste nähtuste iseloomulikkude ja esitada seda reljeefses kunstipärasel väljenduses, kantuna loovast personaalsusest. Albert Kivika tõlge on meeldiv.

Ilja Ehrenburg'i „Viis piipu“ Jaan Kangilaski' tõlkes on sama-arvuline humoristlikkude novellide sari. Temaatiline pealkiri on ühine, kuid ühelgi neist piibujuttudest pole teisega faabula suhtes midagi ühist. Omapärane kompositsioonivõte: jututelijeks ei ole mitte mõni tegelane, vaid piip, mis rändab isikult isikule, sidudes muidu vähesõltuvaid inimesi ja sündmusi. Nii vahetab piip esimeses, muide kõige kunstlikumalt konstrueeritud novellis kiiresti omanikke ja jõuab kuendas järjekorras esimesele omanikule tagasi, seitsmendaks ning lõplikuks omanikuks jääb jutustaja ise. Seega teeb ka süzeeline arendus täielise ringi. Piip pole siin mitte ainult süzeelementide haakimise abinõuks, vaid sümboolses tähendusevarjundis ka jutustuse temaatiliseks peakomponendiks. Igas novellis on kohati pikantsuseni arendatud erootilist sündmustikku. Ained on pärit mitmest Euroopa riigist ja mõned faabulaniidid ulatuvad Lõuna-Ameerikani. Iseendast juba üldinimlikud ained on saanud õnnestunud vormiandmise tõttu mõnikord otse võrdkujulist kandvust. Need on päris eeskujulikud novellid, tihedad, kompositsioonikindlad, osalt grotesksed, osalt anekdootilised, päädivad tavaliselt mõjuva novellistliku *pointe*'iga.

Venelaste võrdlemisi väikesearvuline esindus on seega üks meeldivamaid Lub'i I aastakäigus.

7.

Tervelt 14 numbrit võtab oma alla tšehhi kirjaniku Jaroslav Hašeki romaan „Vahva sõduri Švejki“.

seiklused ilmasõja kestel“. On kuuldunud kõige vastukäivamaid arvamusi sest teosest — meistriteoseks ülistamisest sopakirjanduseks tembeldamiseni. Kuid senini on kummaltki poolt jäänud puudu seisukoha asjalik põhjendus. Praegu on romaan juba niikaugele edenenud, et on võimalik rääkida teatavast tervikmuljest, piirdudes Šveji vangilangemisega kui provisoorse lõpuga.

Kõige pealt romaani kompositsioonist. Sel on sama ehituseprintsip, mis näit. Cervantes'e „Don Quijote'l“, Gogol'i „Surnud hingedel“ j. p. t., ülepea seiklus-, eluloolistel või reisuromaanidel, olgu nad tõelised või fantastilised. Teose teljeks, koospidavaks printsipiiks on ses romaani-tüübis üksik tegelane (siin Švejk) ja romaan moodustub kangelase seikluste kronoloogilisest jälgimisest, nende kui lülide lükkimisest vardale, kusjuures sündmustiku käiku edasiviiv dünaamika tekib tegelase kokkupuuteist ja suhtumusest ümbritsevate olude ja isikutega. Vajaline tõus ja liikuvus saavutatakse situatsiooni alalise muutmisega, tegevuse siirdumisega üha närvlikumasse õhkkonda (kuni eesliini jookskraavideni), loendamatu arvu episoodiliste tegelastega, Šveji karjääri tõusuga j. n. e.; see kõik vaheldab ja astmestab tegevust, kuigi mitte eriti intensiivselt. Säärase tektoonika juures kestab romaan, senikui elab kangelane või mingil põhjusel ei lakka tegelemast. Tegevus on antud kogu aeg ühel plaanil, iseseisvalt arendatud paralleelfaabulad puuduvad.

On kohaldatud kõik kunstiteosele vajalised elemendid. On tugev ideeline alus, eeskujulik karakteristika, külluses teemakohast olustikulist j. m. sisu, kindel realistlik ja kompositsiooniline motivatsioon. Ja kõigi teose-elementide koostegelemist juhib autori humoristliku ilmasuhtumisega personaalsus, mis garanteerib stiiliühtluse.

On tänuväärne positsioon, paradeerida ilmasõda ja Austria-Ungari keisririigi sisemisi olusid vaimukalt-totra Šveji vaateprismast ta enesega keskkohas. Antakse uus valgustus asjule, millest võib-olla oleme tüdinenud tõsiselt kõnelemast ja lugemast. Kõige väärtuslikum on seejuures saavutatud psühholoogiline veenvus, tunne, et naelale on tabatud pihta. Kaugel igast võltsivast idealiseerimisest, valepaatosest, armuta tõelikkus selle intensiivistatud, allakriipsutatud kujul — karikatuuris. Nii on saabunud kogu ajajärgu võrratu satiir. Siin on puudutatud kõiki võimalikke küsimusi ja vaadeldud kõiki võimalikke avaliku elu pooli. Ja pilt sellest on haruldaselt elav, naturalist-

likult eluline, kunstina. algupärane. Kuigi detailirohke, ometi suurejooneline läbilõik. Autori enese vaatekoht avaldub tšehhi isamaalase tagasihoidud, kuid sattuva satiiirilise kriitikana.

Kõige keskel Svejgi monumentaalne kuju. Ta asetab end oma ülalpeoga lugematuil korral kimbutatud seisukorda, kus võiks kergesti kaotada pea sõna otseses mõttes, kuid Švejk ei kaota teda kummaski mõttes. Tulnud õnnelikult välja ühest, satub ta kohe veel hullemasse komplikatsiooni. Aga tal peab minema hästi, — muidu lõpeks romaan. Švejk muutub tunduvalt tegevuse jooksul nii füüsiliselt kui psüühiliselt — kaob jäljetult kuri jooksvatõbi ja ta vaimukus aina lisandub. Švejk liigub kindlas olustikuraamis, on sellega kokku kasvanud, mille tõttu ka vastastikune motiveeritus on küllaldane. Švejgi iseloomulikumaks jooneks on ta eluliste anekdootide repertuaar, olemuselt laiendatud fabuleeritud võrdlused, piibli tähendamissõnade taolised analoogilised näited. Nende rohkus ning andmete üllatav konkreetsus näitab autori haruldast aineküllust. Need anekdoodid tunduvad kui sisseõmmeldud pärlid teose tavalises koes. Neis võib näha peamiselt kolme mõtet: 1) iseloomustada jutustajat ennast psüühilisest ja biograafilisest küljest, 2) tuua uusi aineid, tihendada olustikulist tausta, 3) väljendada autori suhtumist ümbrusse ja oludesse. Kui nad ühes suhtes tunduksidki liigsed ja pikapeale tüütavad, siis teisest või kolmandast seisukohast võivad leida õigustuse. Švejgi monoloogide kaudu teostub silmapaistev osa teose temaatilisest arendamisest, saavutatakse ilmekust ja konkreetsust. Siiski on just siin enam kui kuskil mujal osiseid, mis on väga nõrgas kompositsioonilises seoses ja koos tegevuse vähese astmestamisega võivad tekitada igavust.

Muid tegelasi esineb loendamatu galerii. Enamik vaid vilksamisi (Švejgi anekdoodikangelasist rääkimata), kuid ikka ilmekalt, mõne julgelt esiletõstetud joonega iseloomustatud. Alul veel liikuv tegelaskond — pr. Müller, salapolitseinik Breitschneider, restoraniomanik Palivec, dr. Grünstein, sõjaväljaõpetaja Katz j. p. t. — muutub varsti püsivamaks. Nii ulatuvad koos Svejgiga pea kogu romaanist läbi sümpaatlikuks kujutatud tšehh ülemlleitnant Lukaš, kolonel Schröder, igavesti näljane, tragikoomiline tentsik Baloun, arveveltveebel Vanek, kadett Biegler, leitnant Dub, võrukael-vabatahtlik, kokk-okkultist j. t. Karakteristika on enamasti kaudne, kuna teos koosnebki peaasjalikult tegevusest ja dialoogist. Švejgist kui keskkujust perifeeris.

arenevad nendegi tegelaste seiklused, sõltuvalt Švejgi omist ja võimaldades viimasele reljeefsust taustana.

Teose otse imestus-äratava külluseni kuhjatud materjal, süžee üksikasjad, lood, faktid, dokumendid j. n. e. on teose teemakavatsust silmas pidades siiski küllalt motiveeritud. Esitamise laadi kohta oli juba märgitud, et temaatiline materjal antakse suuremalt osalt dialoogis, nagu näit. Dostojevski romaanides, kus tarvitatakse sama laadi võtet, lastakse tegelastel kõnelda kõigist võimalikest teemadest. Nii valgustatakse isikud, olud, küsimused mitmekülgsest. Et see näit. Švejgil on mitmeti põhjendatud, seda on juba märgitud. Sissetoodavate motiivide rohkus oleneb siis valitud dispositsioonist, mis pakub loomuliku ja motiveeritud võimaluse nende esitamiseks. Siinkohal oleks huvitav veel kord paralleelina mainida Gogol'i „Surnud hingi“.

Kahtluseta on Švejgi seikluste kirjutamist inspireerinud Cervantes'e „Don Quijote“. Kummalgi on palju ühist: tektoonika printsiibid, teose ilmasuhtumine, peategelaste karakteristika, monoloogide harrastamine j. m. detailsemaid võtteid. Teadlikult on eeskujuna esile tõstetud mitte rüütli, vaid Sancho Panza tüüp. Hašek imestab kuskil, et pole veel kirjutatud tentsikuromaan, ja nähtavasti on ta ise sellise andnud. Cervantes'e Panza tüüp on rohkesti levinud, leiame teda näit. Dickens'il j. t., kuid Hašek'i Švejk läheb ilmsesti tagasi suurele hispaania meistrile. Nagu Cervantes oma rüütlit koormas iseene tarkusega, nii et see tüüp tahtmatult kujunes kahepoolseks, millist asjaolu autor hilisemas jutukäigus teadlikult kasutas kunstiliseks otstarbeks, nii sisendab Hašek oma vaateid Švejgile ja seegi on kahepoolne tüüp: arukas ja teravmeelne, kuid ühtlasi totter. Kui totter pool muutub tüütavaks nähtavasti ka autorile, jääb lõpu poole prevaleerima vaimukam pool; Švejkist saab üsna arukas sõdur ja kolme auraha kavaler.

Hašeki romaanile ei saa ette heita tõsiseid puudusi. On olnud võimalik märkida selle sisurikkust, kuid ei saa tunnustamata jätta ka vormi-meisterlikkust. Selle stiilist tunneme autorit kui humaanset personaalsust. Alles autori humoristlik elutunne ongi võimaldanud säärase sünteesi. Siin on igas reas elulikkust ja armutat tõe. Tunneme, kui kooskõlas kõigega on ka keelestiili naturalism. Ja mis eriti väärtuslik — pole tabatud mitte ainult esemlikku ja väljenduslikku reaalsust, vaid ka meeleolulist. elutundelist. Loetagu näit. sõjaväerongi ronimist läbi Ungari Galiitsia frondile; kas ei teki siin otse suggestiivseid aja-meeleolusid, kas ei tundu siin kogu ajajärgu apaa-

tiat, hullumaja õhkkonda ja kas ei näi see ometi nii õige ja loomulik? Ja mitte ainult seda: siin on ka ülejäärgulist, on üldinimlikku, mis võib püsima jääda ka tulevikus. Seda kõike ei taipa muidugi need, kes hindavad teost mõne anekdoodi või ettejuhtuvate rõveduste vaatekohalt. See on tõepoolest võrdlemisi rõve raamat, kuid endastmõistetavalt pole rõvedused selliseina ühes teoses mingi väärtus ega puudus, nad saavad seks alles stilistilises funktsioonis. Nagu „Vaeste-Patuste alevi“ hoopis karedamad rõvedused teose väärtust ei vähenda, kuna nad on stiilsed, niisama on nad käesoleval puhul omal kohal, sest kuuluvad teose stiili, kujuteldavasse miljöösse; pigemini oleks nende puudumine ebastiilsus. — Lõpuks ei saa mainimata jätta kujutuse haruldast plastilisust, piltide otse ilmsielavat vaatlikkust, mis räägib aina teose ja autori kasuks.

Kui vaadeldakse Hašeki teost neilt vaatekohtadelt, siis ei saa jätta lubamata suurt tunnustust Švejgi romaanile ja kahetsemata selle poolelijäämist autori surma tõttu. Kahtlemata õpetaks asjatundlikum ja hoolsam analüüs nägema paljusid siin märkamata jäänud pooli, võiks ehk lükata ümber osa tunnustavaid väiteid ja võimaldaks märkida täpsamalt puudusi. Kuid suureks teoseks jääb ta igal juhul. Teose surematust otsustama ei tunne käesolevad provisoorsed read end kutsutuks. Lub'i seerias ulatub Hašeki käsikiri XIII järje (nr. 50) 2. poognani, kust algab K. Vaněk'i jätk. Vaněki jätku võib paari ande järele otsustades pidada õnnestunuks. — B. Linde tõlge tundub hea.

(Järgneb.)

August Palm.

Trikolor-motiiv meie ärkamisaja lüürikas.

Paari aasta pärast võime pidada oma rahvuslike värede sini-must-valge viiekümne-aastast sünnipäeva. Esmakordselt figureerusid need värvid Eesti Üliõpilaste Seltsi (tol ajal „Vironia“ osakonna) illegaalse välismärgina. Nende tarvituselevõtte tähtpäev nimetatud üliõpilasorganisatsioonis on 17. september 1881. Ning peetakse kindlaks, et too trikolor pole enamalt tarvitusel olnud rahvuslike püüete sümbolina. 1)

Vaatleme siinkohal selle sümboli käsitlese motiivi me rahvuspüüdeid kajastavas vanemas lüürikas.

1) Juhan Kõpp, Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu, lk. 50.

1. Jaan Bergmann.

Me ärkamisaja kirjanik ja rahvuslike tundmuste elustaja J. Bergmann käsitles esimesena „rahvuslike“ värvide motiivi oma lüürikas. Ta on avaldanud kaks laulu — „Eesti lipp“ ja „Lipulaul“, kus on teemaks kolmikvärv kombinatsioon.

„Eesti lipp“.

Luuletis on üldse neli korda ilmunud. Esmakordselt ilmus ta koguteoses „Eesti luuletused“ — kokku korjanud M. J. Eisen 1881. Teiskordselt ilmus ta samal aastal 24. juunil „Eesti Postimehes“ „Eesti luuletustest“ võetuna. Kolmas trükk ilmus kogus „J. Bergmanni Laulud“ 1901 (lk. 22) ja neljandat korda trükituna leiame Bergmanni „Eesti Lipu“ tema Laulude teises trükis 1923 (lk. 5—6).

„Eesti lipp“ on viiestroofiline luuletis. Esimeses stroofis antakse teema:

Kus sinu lipp täis ilu lehib,
Mu armas Eesti isamaa,
Kus sulle krooni pähe kehüb
Ta kauni kolme värviga . . .
— — — — —

Kolm järgmist stroofi on teema arendamiseks, kus iga stroof sisaldab ühe värvi motiivi (järjekorras: helesinine, must, valge) ning selle tõlgenduse. Peame aga kohe märkima, et üks värvimotiiv laulu eritrükkide järele muutub. Nimelt kaks esimest trükki („Eesti luuletused“ ja „Eesti Postimehes“ 1881) sisaldavad värvikombinatsiooni: helesinine, must, „rohiline“, kuid kaks viimast — helesinine, must, valge.

Nii „E. l.“, lk. 30 IV 10: „Mis rohiline tähendab . . .“
ja V 2: „Must, rohiline, sinine . . .“

Kuid „B. L.“, lk. 22 IV 10: „Mis valge meile tähendab . . .“
ja V 2: „Must, valge, helesinine . . .“

Näeme, et värvimotiiv „rohiline“ on Bergmannil asendatud motiiviga „valge“ 1881. a. jaanipäeva ja 1901. a. vahel (tegelikult on aga juba 1881. a. „Vironia“ konvendis figureeruma hakanud valge; vt. 1. Convent der Vironia am 17. Sept. 1881), kuna värvide tähenduslik interpretatsioon on jäänud püsima. Nimelt tõlgendab Bergmann temaatiliste parallelismide kaudu rahvuslike värvide tulenemist ning nende sümboolseid tähendusevarjundeid järgmiselt:

Sinine, see Eesti ehe, mälestagu usku saatjana eluteel; sinine on loodusriigi kõrge taevavõlv — see

on püsiv, kindel. Ning selle püsivus on eesti rahvapõlve püsivus.

Must. Mustad minevikupäevad „ei suutnud rahvast surmata“, ausasti kantav must kuub ja põld — „see tuleb mustal mõttesse“.

Roheline ja valge. Tuleviku ootus, elus lootus, valge õõ haljendus — need on rohelise ja valge interpretatsioonid.

Eesti lipu viimane stroof (V) on sünteetiline parentees. See on retooriline lõpplahendus, mis uusi motiive juurde ei too, vaid annab ühenduse süntaktilise parallelismi kaudu ekspositsiooniga ning peamotiividega, neid veel kord markeerides.

„Lipulaul“.

Seegi on viiestroofiline kompositsioon. Laul ilmus esmakordsest „Isamaa kalendris“ 1882 — Lisa, lk. 45 — g — all. Teised äratrükid ilmusid „Bergmanni Lauludes“ 1901 ja 1923. Esimese ja järgmiste trükkide versioonis on jällegi eespool-esinenud erinevus: jälle on „rohilise“-motiiv muudetud valgeks.

„I. k.“ Lisa, lk. 45 IV 5: „Rohilist nii ma teretan...“
ja V 2: „Sinist, musta, rohilist!“

„B. L.“, lk. 23 IV 5: „Nõnda va valget teretan...“
ja V 2: „Sinist, musta, valget vist!“

Uuemasse versiooni on ebakohane ja eksitavgi partikkel „vist“ sattunud muidugi meetrumi ja rütmi nõudel. Mis puutub värvisümbolite tõlgendusse, siis on Bergmann eelmise laulu motiivide tõlgendust arvestades üldiselt järjekindel. Uusi interpretatsioonitoone ei lisandu, endisist on mõni nõrgemini-esitatud.

J. Bergmann on me rahvuslike värvide esimene sõnastaja. Tema sõnastuse aluseile oleks ülihuvitav ligi pääseda. Oleks huvitav teada, mis andmeil ta on koordineerinud Eesti värvideks kolmikvärvi: helesinise, musta, rohelise. Ent andmete nappus heljub kõrvaldamatu kattena me rahvusliku trikolori tekkimise (resp. tekitamise) kohal. (Kuuldustele ning oletustele rajatud andmed võrsutavad veel enam juuri me rahvuslike värvide hämarale müüdile. Vrd. Eesti Politseileht 1928, nr. 8.)

Määratavam on aga küsimus, miks Bergmann asendas rohelise valgega.

Bergmann oli me tulisemaid rahvustegelasi. Ta oli varima eesti üliõpilaste-koondise mõttekaaslane, ta jagas

oma tundmusi „värvilise osakonnaga“ ning haaras vaimustusega kinni Eesti Üliõpilaste Seltsi rajamise teatest. ¹⁾ Ja kui „Vironia“ osakonna poolt 17. sept. 1881 vastuvõetud värvid — sinine-must-valge — eesti üliõpilaste saual lehvelsid, siis läks kaasa Bergmanni, asendades oma lauludes roheline valgega.

2. —b—

„Meelejahutajas“ 1882 nr. 9, lk. 555, ilmus järgnev luuletis (tsenseeritud 11. XII 1882).

Eesti lipp.

Must, roheline, taevasina karva —
Need seisku lipu pääl!
Sa nende tähtsust veel vist küll ei arva?
Sest hüüab minu hääl:

Küll musti pälvi oma mustas kuues
On Eesti rahvas näind,
Nüüd uueks aga endist aega luues,
On mustad pilved läind.

Ja roheline kinnitab su lootust,
Mis rõemsalt täidab sind,
Ta näitab õnnist tuleviku ootust
Ja ütleb: Eesti pind.

Ja sinine meil näitab taeva poole,
Mis tulevikku toob:
Kõik töö ja tegu jäegu tema hoole,
Küll siis ta õnne loob.

Siin on Bergmanni värvimotiivide uus vahetus. Motiivid on vanad, aga teises ühendis: must, roheline, sinine. Värvide tõlgendustee on siin peajoontes sama, mis Bergmannil: must = must minevik, kuub; roheline = lootus, ootus, Eesti pind; sinine = taevas. Parallelisme on aga siin eelmisest autorist vähem ning mõju ulatuski on konstateeritav.

Nagu ülal parenteetiliselt vihjatud, tsenseeriti —b— „Eesti lipp“ 11. dets. 1882. Nähtavasti ei olnud autor tuttav „Vironia“ konvendi otsusega 17. IX 1881, mil fikseeriti uus värvide variatsioon — sinine-must-valge, mis sünnitas hilisemais laules järelkajakesi, või ta ei tunnustanud seda otsust üldrahvuslikuks.

3. Martin Lipp.

M. Lipu luuletistekogu „Kodu kannid“ 1897 sisaldab lk. 30–31 viiestroofilise luuletise „Eesti, Eesti, ela sa!“

1) E. Ü. S. ajal., lk. 81–82.

Selles luuletises on esmakordselt käsitletud meie tänapäeva rahvuslikku trikolorkombinatsiooni: sinine-must-valge. Olgugi et motiivide kompositsioon ja interpretatsioon (sinine — taevas, must — mullapind, kuub) on jäljenduslik (Bergmanni rakendus), on ajaliselt esmakordne siin valge motiiv ning selle motiivi „motiveeriminegi“:

„Valges ehtes Eesti kased
kaunistavad kodumaad...“

Interpretatsioonile lisandub veel neiu põse ja vanemate viisi puhtuse motiiv.

Martin Lipp kuulus (nagu Jaan Bergmanni) Eesti Üliõpilaste Seltsi perre. Sealt kandiski ta oma lüürikasse sinine-must-valge motiivi.

4. X (tundmatu, anonüüm).

Järgmise, 1898. a. luuletoodang kandis veel korraks rahvusliku trikolormotiivi avalikkuse ette. Nimelt mainitud aasta „Rahva Lõbuleht“ nr. 12 (jõulu-väljaanne) sisaldab kolmestroofilise laulukese „Eesti lipp“.

Eesti lipp.

Eesti lipp, oh lehvi õhul:	Vaba valest
Märgiks meile ole sa,	Palsta palest,
Elu rõõmul, raskel rõhul	Valge, välja võimuga!
Ühtlust üles tunnista!	Nüüdseid suuri sündmusi
Auu-aimu,	Kõneleb meil' Eesti keel.
Vahvast vaimu	Muinasaja mälestusi
Tõe tundel tõsta sa.	Märkab sellest meie meel.
Kallist ustavuse kulda,	Süüta süda,
Sinine, meil' seleta!	Keele kida
Must, meil' vilja-mõju mulda,	Oma hoiab elu teel.
Kuube meelde mõlguta!	

Siin esineb samade värvide vahetus, mis aasta enamini M. Lipp rajanud oma laulukeses „Eesti, Eesti, ela sa“. Isegi interpretatsioon ei kannu suuremaid erinevusemarke: sinine — ustavuse kuld, must — vilja-mõju muld, kuub, valge — „vaba valest paista palest“ annab M. Lipu „puhtuse“ assotsiatsioonid. Kuid motiivide kompositsiooniline rakendus on siin eelmistest autoritest erinev. Eelmised autorid pühendasid iga värvi tõlgendamisele eristroofi. Siin aga arendab teine stroof teemat ning interpreteerib kolme värvi — võiksime öelda vahest juba — traditsioonaaelses korras: sinine-must-valge.

„Rahva Lõbu-lehe“ toimetaja ja väljaandja (1898. a.) oli dr. K. A. Hermann. Võimalik, et eeltoodud „Lipulaul“ on toimetaja töövili. Ka K. A. Hermann kuulus sinine-

must-valge lipu kandjate leeri. Võib-olla on needki „lipulaulu“ motiivid haaratud otsekohe vastavavärvilise lipu lehvimisest. —

Nii on avaldatud me rahvusliku renessansi ajal 5 laulu värvimotiividel. Kolm vanemat neist — Bergmanni ja —b— laulud sisaldavad sinise (helesinise), musta ning rohelise (valge) värvühendi, kusjuures viimase autori variatsioon on must-roheline-sinine. Kaks viimast, uuemat, mis ulatuvad oma sünniajaga peaaegu meie sajandini, toovad esile meie tänapäeva sini-must-valge värvikombinatsiooni. Värvide interpreteerimisel temaatiliste ja süntaktiliste paralleelismide kaudu on esikoht ärkamisaegsel klassikalise haridusega laulikul J. Bergmannil. Teised, hilisemad autorid on Bergmanni „Lipulaulu“ epigoonid, selle sõna halvemas või paremas ulatuses.

Üldiselt on märgata, et vaadeldud motiivi harrastajad lüürikas on vaimusuguluses Eesti Üliõpilaste Seltsi sünni- ning sigimishuvidena või otsemalt — enamik sest harrastusest on väljunud esimese eesti üliõpilastekoondise — Eesti Üliõpilaste Seltsi leerist.

Lühendeid: „E. l.“ — Eesti luuletused 1881. „B. L.“ — Jaan Bergmanni Laulud 1901. „l. k.“ — Isamaa kalender 1882.

A. Vaigla.

Kirjanduslik ülevaade.

Honoré de Balzac: Eugénie Grandet. Prantsuse keelest tõlkinud Arma ja Bernhard Linde. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus 1928. 234 lk., hind 2 kr. 75 senti.

H. de Balzac: Kolmekümne-aastane naine. Tõlkinud Olli Olesk. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus 1928. 222 lk.

Balzac'i väga suurest toodangust on eestikeelses tõlkes varemini ilmunud fantastiline „Sagrään-nahk“ ja novell „Armastus maski varjul“; läinud aasta lõpul ilmusid „Eugénie Grandet“ ja „Kolmekümne-aastane naine“, kevadeks on ilmunas „Isa Goriot“. Balzac'i teoste rohkuse kõrval on see arv küll väga väike, kuna aga mainitud teosed — peamiselt kolm viimast — on Balzac'i parimaid, siis annavad nende tõlked eesti lugejatele kuulsa prantslase toodangust juba võrdlemisi selge kujutluse.

1799. a. sündinud Balzac'ki peab kirjanduselugu üheks suuri- maist XIX sajandi romaani kirjanikest; Prantsusmaal hinnatakse teda umbes niisama kõrgelt, kui Inglismaal Dickens'it. Nagu Dickens annab läbilõike oma-aegse Inglismaa elust, nii Balzac kaasaegse Prantsusmaa elust; temperamentide vahest olenevalt on Balzac'i maalitud pilt karmim, — suur prantslane on vähem romantiline kui tundelisuse ja huumori varal elukarmust pehmendav inglane.

Alul saksa romantikute, peamiselt Ōudset fantastikat harrastava E. Th. A. Hoffmann'i mõjualune, siirdub Balzac küpsemasse ikka jõudes teadlikkude romantismivastaste leeri; kuid nii väga kui ta ka vihkab romantikat, ei saa ta takistada romantilisel elemendil tungimast oma parimaissegi realistlikesse romaani desse. Nii on muidu väga tervikliku ja ühtlase „Eugénie Grandet“ peakuju, Eugénie, romantiliselt idealiseeritud puhtuse ja süütu naiivsuse kehastis.

Nagu Balzac enamasti ikka valib oma teoste peakujudeks mõne inimliku omaduse viimse piirini arenenud kehastise, nii on „Eugénie Grandet'i“ peategelased — Eugénie ja vana Grandet — kahe iselaadilt erineva kire: süütu armastuse ja raha-ahnuse kehastised. Eugénie — autori ideaalkuju — on ehamaiselt hea, anduv, alistuv, kuid armastuse mõjul kangelasena vapper neiu tüüp: üks romantilise naise paleuse hulgast variatsioonest. Tänu Balzac'i tugevale andele ja teravale pilgule on sesse ideaalkujusse koondu nud nii palju elulisi jooni, et kõigest ingellikusest hoolimata mõjub Eugénie tõelise tütarlapsena, veetlevalt elusa isikuna, eriti suhtumises Pariisist saabunud keigarlikku onupojasse. Kergete kallistavate joonekestega piiritleb autor Eugénie tunnete tärkamist ning arengut; ta oskab sesse kujju panna idealiseeritud šabloonlikkuse kõrval nii palju iseloomustavalt isiklikku värvingut, et seda õigusega peetakse üheks kaunimaist kirjanduslikest neikujudest.

„Eugénie Grandet“ teine peategelane, vana Grandet, on kehastatud raha-ahnus: pigemini tüüp, kui reaalne isik. Raha-ahnus on vanas Grandet's arenenud kulla jumaldamiseks kulla enese pärast, küsimata enam kulla ostuvahendlikust väärtusest. Kulla kogumise kire mõjul elab Grandet ja sunnib elama naist ning tüdart viletsat kehvikuelu; kulla kogumise ja kogutud miljonite säilimise nimel loovutab ta kõik inimlikud tunded, muutudes mingiks usku matuks peletiseks inimese näol. Kuid jällegi peab ütleva, et autori suur anne on suutnud elustada ja vastuvõetavaks teha ka selle üheks ainsaks kireks kahestunud tüübi; paljudütleivate plisiasjade, iseloomulikkude detailide abil on osatud isiklikku elu elama panna see koletis, kes laseb naise surra, raatsimata raha kulutada arstimate ostmiseks, ja ohverdab tütre õnne raha-ahnusele.

Üldse on Balzac'i tugevuseks iseloomustamise oskus, võime üksikasjade varal joonistada usutavaid kujusid tingimustes, milles vähem tugev anne paratamatult pakuks kuivi skeeme. Kuigi Balzac enamasti väljub tüüpidest — raha-ahnuse, au-ahnuse, hingelise puhtuse või alatuse, võimuiha ja muude kirgede või hingeomaduste kehastustest, muutuvad need ühekülgselt mõeldud tüübid tema käsitusel tänu rohkeile tähelepanekut ning elutundmist osutavaile, kuid sageli kunstniku intuitsioonist võrsunud detailidele tõelisteks, rikkalikku isiklikku elu elavateks isedusteks. Kõrvalkujud, kel pole täita peakujude ette kindlaks määratud osa — kehastada mõnd tüüpilist omadust või kirge —, kõrvalkuiud, kes vabalt võivad elada igaüks oma isiklikku elu, tunduvad mõnikord peakujudest realistlikumatena, tänapäeva lugeja silmale usutavamaten ja elulisematen. Ses mõttes on „Eugénie Grandet“ kõrvaltegelased eriti huvitavad, peaaegu moodsad. Plastiliselt kujutatud kõrvalkujude tõttu moodustab romaan elulise ning jõulise terviku, veenva ning mällusõõbiva väljalõigu mõõdunud sajandi prantsuse väikekodanlisest elust.

Kompositsioonilt on „Eugénie Grandet“ õnnestunumaid tooteid maailmakirjanduses, kuuludes ses mõttes Balzac'i endagi parimate romaanide sekka. Teose ehitus on loogiline, kavakindlalt hargnev, hoogsalt edenev, selge ning läbipaistev. Selle poolst jääb „K o l m e k ü m n e - a a s t a n e n a i n e“ „Eugénie Grandet'st“ tunduvalt maha; kuna „Eugénie Grandet“ on täiesti nauditav tänapäeva-lugejale, tundub „Kolmekümne-aastane naine“ tublisti vananenuna: sündmustik on liiga keerukas, mitmeti ebausutav, osalt naiivsest fantastiline. Meie-aegsele maitsele pole vastuvõetavad ei öösised sissetungid võihööraisse majusse, ei tütarlaste äkilised kaasaminekud tundmatute taga-aetutega ega meriröövli-laevade romantiliselt luksuslike idüllide kirjeldused. Kogu sündmustik tundub „Kolmekümne-aastases naises“ liiga laialivalgavana; üksikud episoodid pole küllaldaselt seotud ei omavahel ega teose põhi-ideega. Tulemuseks on kirju kangas, milles rohkem romantikat kui realismi, rohkem sentimentaalsust kui tõepärasust. „Kolmekümne-aastane naine“ eeldab naiivsemat lugejat kui meie-aegne kirjanduse-sõber seda saab olla.

Tegelasedki pole „Kolmekümne-aastases naises“ nii selgejoolnelised kui „Eugénie Grandet's“. Peakuju, proua d'Aiglemont, ei tittle kahekümnenda sajandi inimesele kuigi palju: see on tundeline, hell, armastust igatsey naine, kuid kõike seda affekteeritult, peenutsevalt, möödunud sajandi vaimus abitult ning üleareuse paa-tosega. Tema meest, markii d'Aiglemont'i, kujutatakse ülearu hoolimatu ning julmana; armunud inglasi, rüütlikku lord Grenville'i, nii suursuguse ja tundelisenä, et see kuuu jääb kahvatuks ning väheütlevaks (ikka vaadates meie-aegse inimese silmaga); Helène'i mees, salapärane meriröövel Victor, tuletab meelde tüüpilist romantikute lemmikkuju, šabloonlist salapärast rüütelröövli. Teised kõrvaltegelased omavad veel vähem isiklike jooni, mis sunniksid neid meeles pidama.

Balzac'i stiil on raskesti tõlgitav, peamiselt selle pahede, mitte vooruste tõttu. Balzac kirjutas ruttu, sageli üle pea-kaela; kahekümne ühe aasta jooksul ilmutades üheksakümmend romaani, ei saanudki tal mahti olla viimistlemiseks, — ta tegi seda peamiselt korrektuuripoognate kallal, muutes vahel üksikuid peatlikke või terveid romaane tundmatuseni. Ühelt poolt ruttamine, teiselt poolt mõtete rohkus, teeb Balzac'i lause-ehitise raskepäraseks, paiguti kohmakaks. Selline stiil teeb tõlkimise raskeks ülesandeks; peab siiski tunnustama, et „Eugénie Grandet“ on tõlgitud õige rahuldavalt. Segavalt mõjuvad ainult võrdlemisi sagedad lause-ehitise vead, — võib-olla on tõlkijadki oma töö teinud liiga ruttu ja üle pea-kaela. Sellistest — mitte niipalju algupärandist kui tõlkijaist olenevatest — vigadest võiks nimetada muu seas näidetena leheküljelt 19: „Revolutsiooni ajast saadik, ajal (peaks olema: ajast), mil ta oli väljapaistval kohal, kogeles meie aulane...“ Lk. 25: „Kaks vasesst ülekuulatud seinälühtrit, mis dekoreerisid kamina kumbagi nurka, täitsid kahte otstarvet, — eemaldades roosid, mis asendasid lühtripäid, ja mille peaharu mahtus sinakast marmorist, vana vasega kaunistatud pjedestaali, täitis see pjedestaal lühtri aset äripäevadel...“ Lk. 31: „... valmistusid ka need kuus antagonistid tulekule täies relvastuses, et kohata üksteist saalis ja trumbata üle teineteist (peaks muidugi olema ka: üksteist) sõpruse avaldusis...“ Selliseid tüütavaid vigu, mis mõnikord, nagu

näitab osund lk. 31, ulatuvad lausa vassinguni, on tõlkes küllaldaselt; olgu siin osundatud neist veel üks, tõlkijate pealiskaudsuse demonstreerimiseks: „Tuhat segast mõtet sündis ta hinges ning kasvased sel määral, kui kasvased väljas päikesekiired“ (lk. 70). Selline pealiskaudne järjekindlusetus ei tohiks solliidsusele pretendeerivas tõlkes lubatav olla!

Tunduvalt nõrgem on „Kolmekümne-aastase naise“ tõlge. Ühelt poolt segab siin algupärandi sõnastusest liiga täpsalt kinni pidamine, vilumatute tõlkijate harilik vigal! Teiselt poolt ei tundu tõlkija eesti keeles küllalt kodus olevat, — igatahes eelmisest veelgi suurem ja segavam pahel!

M. Sillaots.

Jack London: **Martin Eden**. Tõlkinud M. Reiman. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1928. 445 lk., hind 4 kr. 75 s. Kaas P. Aren'ilt.

Väärtusliku lisandusena meie tõlkekirjandusele inglise keelest tuleb kõigiti tervitada selle raamatu ilmumist. Meil on küll juba mõndagi tõlgitud Jack London'ist, ent „Martin Eden“ on nimetatud kirjaniku teoste hulgas üks tähtsamaid, erilise tähtsusega selle tõttu, et ta on suurel määral autobiograafiline romaan. Ja teadupärast oli Jack London kirjanik, kelle elukäik ületas juba oma puhtvälise sündmustikurikkusega tavalise juhtumuse romaani. Kuid mitte ainult elamuste rohkus, vaid ka nende intensiivsus ning värviüllus on omane Jack Londonile suurimal määral.

Ta hing oli nagu camera obscura, mis registreeris kustumatuid muljeid kõigest, mida ta terav silm nägi või kõrv kuulis. Oma seiklusterikka elu mälestuste kirju kaleidoskoop andis talle rikkalikku materjali, ja ta tundis eneses võimet sõnuse edasi anda seda, mida ta avatud silmad nägid. Neid sõnu on tarvitatud käesolevas romaanis nimikangelase Martin Eden'i iseloomustuseks, ent me võiksime neid sama hästi tarvitada Jack London'i enese kohta, kelle teislaseks võime pidada Martin Eden'it mitte ükski üldloomult, vaid ka paljude konkreetsete üksikasjade suhtes ta elukäigus. Kuigi romaanis on paratamatult segatud „tõtt ja luulet“, moodustavad selle peasisu autori enese tõelised elamused aastatelt, mil ta võideldes vaesusega tõusis kolme lühikese aasta jooksul vaevalt algkooli-haridusega madrusest ning hulgusest haritud meheks ning kuulsaks kirjanikuks. Nii ei ole meil õigust kahelda selles, kas oli romaaniangelasel võimalik saavutada kirjeldatud edusamme nii lühikese aja jooksul. Selle kõigeaga võis toime saada muudugi ainult erakordsete võimetega mees, kelle raudne tervis pealegi lubas töötada aastate jooksul ligi 19 tundi päevas. Samuti ei või imestada, et eduga tuli ka paratamatu reaktsioon ja mees, kes enne isegi viis tundi magada luges asjatuks elu raiskamiseks, nüüd ei suutnud enesest maha raputada ükskõiksuse ning kurvameelsuse koormat. Romaaniangelasest autoriteislane uputab enese, olles pettunud kaua-ihaldatud ning raske võitluse järele saavutatud kirjanikukuulsuses ja sellega kaasas käivas materiaalses edus.

Jack London'i enese elus on tahetud näha teatavat paralleeli säärasele lõpule asjaolus, et kirjanik ikka enam ja enam andus alkoholi tarvitamisele, uputades oma vaimu kunstlikku uimastusse. On raske otsustada, kuivõrt õigustatud on teha etteheiteid Jack London'ile, nagu oleks ta hoolimatult uputanud oma suure talendi

viinasse. Ei saa aga tõsiselt võtta ühe kaasaegse kriitiku märkust, nagu oleksid Jack London'i kirjutised, otse vastuoksa, ainult niikaua huvitavad olnud, kui autor jõi rummi, ja niipea kui ta hakkas vett jooma, olevat muutunud ka ta teosed vesisteks. Sellele väidavad vastu autori enese pihtimused raamatus „John Barleycorn“ (1913), kus kirjanik ise katsub kirjeldada alkoholi mõju oma elus. Ja on teada, et Jack London langes eriti oma viimaseil aastail tõelise hävitava joomakire ohvriks, siis, kui kõik ta tähtsamad teosed olid juba kirjutatud.

Kes võib öelda, kas põhjatu tühjusetunne ning lootusetu kurvameelsuse hood, mis ikka sagedamini vaevasid kuulsuse tipul olevat kirjanikku, olid ta joomakire põhjuseks või tagajärjeks? Asjata katsus ta põgeneda enese minast, mitte üksi talle ikka tüütumaks muutuvast ühiskonnast, reisides kärsitult ägas kliimavöös. Alkoholikurat ei jätnud teda maha, ja ikka tungivamalt **sosistas** vastuvaidlematu „valge loogika“ talle kõrva oma lõpptulemust: „Kõik on vale, kõik on illusioon!“ Ja kui kirjanik pühitseb a. 1916 oma 40. sünnipäeva ning samal aastal lõpetab oma viiekskümnenda teose, romaani „Kolm südant“ (tõlgitud ka eesti keelde), siis jääb see aasta viimaseks ta elus ja see teos viimaseks lõpetatud romaaniks — 22. nov. 1916 suri Jack London, nagu juuresviibijad kinnitavad, naeratusega huulil.

Meil ei ole täitsa kindlaid andmeid selle naeratuse seletuseks. Kuuldustele Jack London'i enesetapmisest astuti omal ajal vastu küll kategoorilise eitamisega, ent siiski väitis veel paar aastat tagasi üldiselt vähe tuntud, kuid mõnelt poolt suureks geeniukses peetud ameerika luuletaja George Sterling, et Jack London surmanud enese meelega, võttes sisse morfiimi. Nii osutus vist „Martin Eden“ ka ses suhtes ennustavalt autobiograafiliseks. Muu seas võiks tähendada, et ka nimetatud George Sterling laskis enesele a. 1927 kuuli pähe, sarnanedes kirjaniku sõbraga, luuletaja Brissenden'iga romaanis „Martin Eden“.

Kuigi „Martin Eden“ kaugeltki ei esinda kõiki külgi Jack London'i jõuküllases ning värvirikkas loomingus, on ta siiski üks huvitavamaid üksikteoseid kirjaniku poolesaja suurema ning vähema kirjutise hulgas, millega peaks tutvuma iga tõsisem kirjanduse harrastaja.

Käesolev tõlge on üsna ladusaсти loetav ja keskmise lugeja jaoks mõelduna üldiselt rahuldav. Seda aga kahjuks ainult üldiselt. Tõlke suurim puudus on ta vabandamatu ebatäpsus. Ma ei mõtle selle all kohti, kus oli ehk tarvilik lihtsustada ning lühendada, nagu näit. lk. 72, 97, 98 j. t., kus on jäetud vahele keeleteaduste ning grammatiliste vigade parandamise üksikasjad. Neid olekski olnud tõlkes võimata ning tarbetu katsuda edasi anda. Ka on ehk koguni teatavaks vooruseks, kui tõlkes on mõned algupärandi pikad laused lahutatud kaheks lühemaks. Mis aga on andeksandmatu, see on tervete lausete, kohati kümnete ridade vahelejätmine tõlkes. Väiksemaid lühendusi leidub peaaegu igal leheküljel, alates juba kõige esimestega. Läheks pikale loendada neid kohti ning kõrvutada originaaliga. Nimetaksin ainult mõned näited, kus on jäetud vahele suuremaid (tihti olulisi) osi.

Nii lk. 119 lause „sõltuvus kõigi teadmiste vahel“ järel on jäetud vahele umbes kümme rida originaalis. Ka järgnevas lõigus on 19-realine mõtiskelude sari tõmmatud kokku ainult üheks lauseks.

Lk. 137 on vahele jäetud tervelt 16 rida, samuti on vahele jäetud või kokku tõmmatud lk. 157 (mitmes kohas), 159, 176, 183, 205, 206 jne.

Lk. 202 on vahele jäetud terve järk ühes trijoletiga, mida on peetud vist liiga raskeks tõlkida, kuigi mõnes teises kohas on luulet üsna õnnestunult tõlgitud. Samuti on vahele jäetud proosat ühes neljarealise salmiga lk. 287, all.

Kõige suurem vahelejätt, mis mulle silmi hakkas, on lk. 254 (esimese lõike järel), kus on jäetud tõlkimata üle lehekülje inglise teksti.

Võiks ehk arvata, et tõlkes on vahele jäetud ainult kohaliku tähtsusega ning üldiselt ebaolulisi kohti. Kahjuks ei ole see aga alati nii. Jäetakse vahele isegi tähtsaid kirjanduslikke vihjeid, nagu näit. R. L. Stevensonile mitmes kohas (lk. 302). Ja kui lk. 403 on originaalis jutt konkreetsetest teostest, millest üks („Kurat pudelis“) on ka eestikeelses tõlkes ilmunud, siis on lubamatu öelda üldiselt: „seisab ühekõrgusel samalaadiliste tähtsamate klassiliste üritustega.“

Ka on kohti, mis tunnistavad pisut puudulikust algteksti mõistmisest. Nii näit. lk. 15: „Ruth laiendas võimsalt ta silmaringi“, mis ei vasta originaalile: „She was bulking large on his horizon“, s. o. umbes „R. täitis kogu ta silmapiiri“. Lk. 41: „ja põhjustas neid jooksmata tema järele, hoolimata ta noorusest“ kõlab originaalis: „had been the cause of their reaching out for his youth“. Lk. 78: „Ta stuudium ülikoolis oli väga raske“ on arusaamatu. „She was studying hard“ tähendab: ta töötas hoolsasti. Otse vastupidise mõtte saame, kui loeme lk. 128: „Ruthi ja oma armastuse pärast Ruthi vastu otsustas Martin“ jne. Originaalis seisab „but in spite of Ruth and his love for Ruth“, s. o. hoolimata Ruthist ja oma armastusest tema vastu.

Loobudes pikemast üksikasjalikkusest peame võttes tunnistama, et tõlge on kahjuks liiga vähe vastav originaalile selle täpsamates mõttelistes peenustes, rääkimata suurematest nõuetest stiili jne. suhtes. Kui meelega taheti anda lühendatud tõlge, siis oleks pidanud seda eessõnas mainima ja ühtlasi tegema hoolsam valik kohtadest, mida võiks vahele jätta. Nüüd aga on mõnikord mulje, nagu oleks toimitud halekuulsa naiivse põhimõtte järgi, mille seadis üles A. Pranspill oma „Ameerika Antoloogias“ (lk. 507): „(tõlkija) on tõlkimise juures need kohad välja jättnud, kus mõte segane või kus see puudus“.

Tõlke puudusi on toonitatud lootuses, et meil üldse hakataks rohkem rõhku panema tõlke algelisemale nõudele: et see vastaks võimalikult täpsalt ning võrdselt algteksti mõttele. Alles siis võib tõlge esineda ka kõrgemate, kunstiliste nõuetega kirjandusliku stiili suhtes.

Hoolimata ülalnimetatud puudustest võib raamatut siiski soojalt soovitada ja tahaks loota, et ta leiab teed ka meie koolide raamatukogudesse.

Lõpuks lubatagu siin ära tähendada paar eksitavaid trükkiviga võõrastest nimesed, mis on juhtunud silma hakkama: lk. 123 tuleb Chancer asemel lugeda muidugi Chaucer, ja lk. 117 mainitud õpetlase nimi on Romanes, mitte Romans. Otse hämmastada võib aga lugejat lause lk. 425: „Pealinn moodustab mu loomuse olulisema nõude, ent kodanline valm vihkab realismi.“

See on lausa mõttetus, ja süüdi on siin ainult kergesti seletatav trükiviga: Pealinn asemel tuleb lugeda Realism.

Joh. Schwalbe.

J. Rainis. **Joosep ja tema vennad.** Tragöödia viies vaatuses. Läti keelest tõlkinud Karl Aben. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus. 1928: 322 lk. Hind 1 kr. 75 s.

Rainis on suur dramaatiline anne me lõunakaarelisel naabermaal. Läti lava on läkitanud palju ilusaid, elamusrikkaid õhtuid just Rainis'e loomingu kaudu oma teatripublikule. Ja on hea, et nüüd on meiegi teatrite ukсед valla tema vaimule kas või ta „Joosepi ja tema vendade“ kaudu.

Tragöödia „Joosep ja tema vennad“ on rajatud ilusale piibli-faabulalisele Joosepile ja ta vahekordadele vendadega. Moosese esimese raamtu faabula, mis riivab Joosepi isikut ning suhteid üheteistkümnega vennaga ning vana saja-aastase isaga, on Rainis'el peajoontes püsinud. Aga intriig on määratusti süvendatud. See-pärast pakub see otse eeskujulikult arenev pikk ning keerukas intriigihel üllatusteni ulatuvat huvi.

Painajalik olukord valitseb Jakobi peres: Kümme vanemat poega-lamburit on leppimatus vastuolus nooremaga, kes hingelaa-dilt erinev, kes tõrgub vastu võtmast karjasesaua, kes unistab, kellele on unistustes ilmutatud maa väärtust. Joosep on poet, on uneleja, nägemuste nägija ning selgitajagi; vennad aga viibivad elu reaalsuses, kasutavad Kaanani olustikku, on iisraeli viimsed nomaadid enne Egiptusesse sattumist. Juba see hingeline, see elukutselis-tulunduslik erisuund võib olla eelduseks ühendamatule antagonismile. Ent vendade eriradadele lisandub veel isa armastuse ning õnnistuse ebaühtluse sappi. Näib, et Joosepi teele ulatub isa poolt enam armastust ning õnnistust. Ja nii peitub juba intriigi algsõlmes sügav kurja juur: vennad leeristuvad. Vanemate vendade leer on arvuliselt ülekaalul, kuid isa õnnistus, juhus-saatus ning kõik head vaimud ole nähtavasti Joosepi poolt: tema võidab.

Rainis'e tragöödia on rajastatud viiele vaatusele. Põhiine vahe-maa on aga II ja III vaatuse vahel. Tragöödia esimene pool (I, II vaatus) toimub Kaananimaal, teine pool (III—V v.) — Egiptuses. Esimesel poolel on Joosep rõhutu olukorras, on nõnda-õelda vendade „all“, teisel poolel aga katab Joosepi pead egiptlaste kõrgete valitsejate pea-ehed. Nüüd on Joosep peal, vennad all. Situatsioonid on põhjalikult muutunud. Otsekui Kaanani katsusid vennad Joosepi visadust, nii katsub nüüd Egiptuses Joosep vendade väärtust. Ja kogu tragöödia ulatusel kannab meid edasi hoogus intriigi tõus, alates algsõlmest — vendade kehalikkudest kontakti-dest kontrastseivate suudlus-situatsioonide ja noatõstmise näol — kuni hariastmeni, kus Joosep ähvardab vendi juudalasena, kes võib juudalasi karistada, ja kus ta nimetab oma juudamaist nime ning kus armsaim vend Benjamin ei usu venda, sest „sääb see tige mees ei ole Joosep! — Joosep oli armas“ (lk. 306). Penjamini „hinge on varastanud“ Joosep, aga haav Joosepi otsmikul annab, loovutab selle uuesti. Joosepi võit on haripunktil. Vennad on kaotanud, — vendade „õigus sureb“. Aga ainult esialgu, sest nende pisarad lunastavad kõik, kahetsus muudab kurjuse heaks: elustub vendadegi õigus uuesti. Ja Leevi saavutab oma suudlusvõlgi vennaft. Nii hea tahab Joosep olla viimaks oma vendadele.

Rainis'e Joosepi lõplahendus erineb mooseseraamatulise Joosepi saatuse lõppteist. Lepitatud vendadega, leiab Rainis'e Joosep, et ta pole enam juudalane, ka egiptlane mitte. Kaanani, ühe isamaa, on ta kaotanud, teise on leidnud ta Egiptuses (Asnati juures). Sellegi jätab ta ning siirdub kolmandale, et ennast leida, et tõusta kõrgemale, et olla terve ilma pärast. Ta läheb „suurt õigust otsima, mis kõiksust ühendab... mis murrab terve ilma alustoid“:

„Ma tulen kokkukõlas kõiksusega
Maailma mitte põlgama, vaid mõistma.
Ma suguvõsas rahu saavutan,
Sääl kaovad seinad minu, teiste vahel,
Ja õiglase ning valeliku vahel,
Ja olla, mitteolla vahel, — kõikjal.
— ja siis ma tulen teile päikest andma.“

Joosep lahkub silmapiirilt. Teda saadavad nutukaja, põlvitused, lehvitused, Potivari viimne repliik.

J. Rainis'e tragöödia „Joosep ja tema vennad“ on probleemirikas lavateos. Siin on natsiooni, patriotismi probleem, siin sügavam töö- ja õiguse-otsimise idee, siin avar inimese-, ligimese-, venna-armastuse aade. Kõikemõistvalt kättandva vahekordade lahenduse — armastuse — *par excellence* ning selle kaudu lunastusteele sattumise idee — see on Rainis'e „Joosep ja tema vennad“ ideoloogiliselt. Joosepi isiku näol, tema kaudu võitleb siin suur idee ja — võidab.

Ning selle sügava idee, selle haarava intriigi kui ka Joosepi isikuprobleemi tõttu lõplahenduses on tervitatav too raskevõrsiline (5-jalgne jamb) tõlketöö. Mitte vähem tervitatav oleks selle idee-tragöödia lavastamine me teatripublikule.

A. Vaigla.

Karl Rumor: **Valge naine.** Romantiline draama kolmes vaatuses. Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus 1928. 84 lk. Hind 2 kr. 50 s.

Maakamaral on inimene ühiskonna ori. Ta kasvab kõlblas poris ning saastas. Meeleheide, roim, viletsus vallitsevad ühiskonnas. Ja Karl Rumorist saab õpetlane-luuletaja dr. Morn, kes on hüljanud ühiskonna ning asunud elama igavesse üksindusse, jääga ja lumega kaetud mägede tippu. Sest mujal pole pääsu, — all irvitab sotsiaalne toorus, moraalikatku julm lõust. Dr. Morn ei lähe sinna alla enam kunagi tagasi.

Kes on see Morn? see üksik ning endasse süvenenud mees mäestikus? Arstide diagnoos: Morn on hullumeelne, kelle idee fixe on — viirastuslik valge naine. Autorgi laseb küsida Hedvigit: „Kas Morn pole haige?“ Kuid ta sõber Murves vastab küsimusega: „Kas oleks just see mittemidagi-ütlev sõna tabavaks iseloomustuseks doktori hingelisele olukorrale?“

Ja missugune on dr. Morni hingeline olukord? See sarnaneb ümbruse omaga, kus ta elab: muutumatu, kaunis ja sätendav oma kujus ja ilus, kuid tormine ja heitlik vastavatel ilmadel. Dr. Morn on fatalist. Me loeme ta sõnu saatusliku paratamatuse üle mitmelt leheküljelt:

„Kahjuks ei saa seada inimene oma sammu nii, nagu sooviks, vaid nii, nagu rada talle ette joonistatud. Oleme ju kõik iseenda vangid, seotud saatuse ahelaist.“

„Inimese tee on pimesi kobamine kitsaste müüride vahel. Eksime vastoludes ja jõuetuses. Saatuse hulgutab meid oma oheliku otsas.“

Dr. Morn on müstik, kes usub kõike salapärasest ja aimamatut. Ta usub, et võime näha vaime ja et kosmoses liiguvad üleloomulikud jõud, mis ilmuvad apokalüptilistes nägemustes ka inimestele. Dr. Morn ütleb veendunult: „Usun kõike võimatut ja fataalset. Usun kõige rohkem arusaamatut ning aimamatut.“

Tema sünnimajas, kus ta kasvas puritaanlike vanemate valju valve all, on sündinud juba salapärased lood. Kummalised helinad õhus on halastamatu täpsusega seal inimeste saatust määranud. Ka ta sündimise ajal on kajanud helin läbi maja. Ja see on määranud ta saatuse.

Et ta on iseenda vang ja kannab orjakirja südames ning saladuslikku helinat kõrvus, ei suuda miski muuta ta saatust. Üks ainus kord on ta alanud võitlust saatusega, abielludes armastatud naisega, aga ka see pole suutnud teda päästa. Siis on ta jätnud oma perekonna ning rännanud ühes valitud meeskonnaga mägede tippu, ehitanud sinna observatooriumi, millel pole teaduslikku ülesannet, vaid mis on unistamiseks ja mägede ilu vaatlemiseks.

Ja kui sirvime kõne all oleva raamatu esimesi lehekülgi, siis leiame sealt unistava dr. Morni. Ta kuulatab saladuslikke samme toas, kuid ei ärka, et vaadelda nende tekitajat. Ta naudib salapärasust. Ta vihkab oma keha, mis takistab teda igal ajal nautimast unelmate võlvust. Iga ärkamine on talle vastumeelne, sest siis peab ta kandma jälle korjust, mis on vaid koormaks ja painajaks. Vaadeldes läbi akna hommikupäikeses ilutsemaid furni- välju lausub ta: „Palju päevi on möödunud. Kõik kaob, uned vaid kestavad. Nad sünnivad mägedes... tähtede sädeluses ja valdavad meele.“

Dr. Morn on uhke oma väikese meeskonna peale, mis moodustab üleval jää- ja lumeriigis väikese ideaalse ühiskonna. Elatakse sõpruses ja rahus, pole neil ülemaid ega alamaid. Neid on ikka vaimustanud „lumiväljade pimestav ergus ning jäälustikkude sädelev helk“. Rõõmsa meeleaga on nad jälginud oma juhti dr. Morni ning kotkastena ehitanud kaljurünkale pesa. Kuid viimasel ajal näeb dr. Morn mehi kui kuutõbiseid ringi lonkivat, nägudes tahtejõuetu ilme ja pead norus. Näeb neid vaikides endast mööda hiilivat ja omavahel sosistavat. Noore Benno käest küsib Morn, mis vaevab mehi. Ja noormees räägib hirmust, mis valitseb meeskonnas. Tornis olevat nähtud saladuslikku tuld ja mägedes märgatud kahvatut, õõnsat valgust. Ja selle tõttu ei ole mäestiku meeste „tunded enam ustavad. Mõistus ei ole enam oma. Härmised meeleolud rikuvad taju“. See kõik on seotud dr. Morni isikuga. Meeskond usub, et viimast jälgitakse ja varitsetakse.

Dr. Morn kõneleb tollest hingelisest taudist oma sõbraga, teoloog Murvesega. Dr. Morn avaldab kartust, et säärane psühhoos võib hävitada nende väikese ühiskonna. Sest nende ühiskond ei „baseeru loomulikule paljunemisele“, vaid ta „tugevus asub moraalsel baasil. See eeldab absoluutset hingelist tasakaalu ja rikkumatust. Niipea kui siin mädapisilane pesale pääseb, siis laguneb kõik“.

Kuid näib, et meeskonna vaaruvat hingelist olukorda on raske parandada. Ja Murves kõneleb doktorile veel valgest naisest, kelle

olemasolu Morn nähtavasti varemalt on aimanud. Kuid ta on taas nautinud asja salapärasust, hoides seda endale kui kallist aaret. Palavikliku põnevusega jälgib ta Murvese kõnet valgest viirastusest. Meeskonna hulgas räägitakse, et observatooriumi valitsevat valge naine. Dr. Morn on vang valge naise võimuses, ta on otsekui neecitud üles kalju külge, ta ei saa alla. Nii räägib Murves.

Kuid autor on suutnud ridade vahel edasi anda, et dr. Morn kõike seda teab, aimab, tunneb. Ta ei püüagi alla, sest tahab hääbuda unelmates. Usub ta ju ettemääratud saatusse. Saatuse lõppsõna on valges naises. Dr. Morn armub temasse, nähes, kui viirastus läheb üles torni, see viirastus-naine, keda kirjeldades Murvese kõne muutub helisevaks proosaluuletiseks:

Kohe, kui loojub päike, saabub pimedik, võivat oodata ka valget naist. Kuupaistelisel ööl erinevat ta vaevalt lume ergusest, — habras ja õhuline, otsekui kannaksid teda tiivad. Aga tormiseil ööl ratsutavat ta tuisos esile, uhke mäestikuamatsoon, aupaiste pea ümber. Ikka viivad teed teda torni, kus süidatakse tuli. Teda nähakse vahel ka teie toast tulevat... ükski ja murelikult, otsekui lükiks ta oma sammega lumme igatsusi.

Mäestiku-ühiskonnas on elu vaikne, uudiseid saavad nad alt. Need tulevad iga-aastase ekspeditsiooniga. Dr. Morni 50. sünnipäeval saabub mäestikku ekspeditsioon, kelle seltsis tulevad dr. Morni naine Hedvig ja ajalehed, mis kõnelevad koledast maailmasõjast. Midagi uut lööb liikuma Morni hinges. Ei eruta teda nii palju maailmasõja koledused, sest ta on suretanud oma sotsiaalsed instinktid. Tal on see olemas veel vaid väikese mäestiku-ühiskonna jaoks. Oieti ei tekita naisegi ilmumine, kes on hääl minevikust, temas labast erutust, vaid ainult filosoofilist viha. Sest naisel on palju sõjariistu tema vastu. Ta on tulnud selleks, et teda alla viia. Palju valusaid etteheiteid heidab talle näkku naine-ema, naine-armastaja. Hedvigis pole romantikat, unistusi, müstikat. Ta on realist, kompromissi-inimene, kes hoolitseb „ainult iseenda ja oma lähemate heaolu eest“. „Kõik muu osutub talle ülearuseks. Ta leiab, et Morn on arguse pärast põgenenud alt maailma ühiskonnast. Ta ei tahtnud võidelda, vaid põgenes. Hedvig ei mõista, kui dr. Morn tõendab, et all on tema hinge ähvardanud lämbumissurm.

Lapsed ja armastus on Hedvigi relvad. Ent Morn eitab oma lapsi. Lapsed on ainult saamiselt tema omad, tema pole neile isa olnud, neid kasvatanud, nende jaoks eksisteerunud. Ta pakub Hedvigile vormilist lahutust, täielikku vabanemist temast, kuid Hedvig ei taha vabaks saada. Mehe loobumises näeb ta mõistatuslikku kuritegu. Ta mõistaks, kui mees teise naise pärast loobub perekonnast, aga ta ei suuda aru saada, et loobutakse palja viirastuse, fiktsiooni pärast, ainult selleks, et olla ebareaalne. Kuid Morn vastab talle arusaamatus, kummalises keeles: „Olen vist eksikombel inimene. Sellepärast ei mõista mind keegi. Mu meelega on teisiti arenenud. Mu loogika põlvneb nähtavasti mõnelt võõralt ilmakehalt. Mis teeks mina seal — all, maa peal, kus sõditakse, tapetakse ja harrastatakse vägivalda? Võib-olla olen ma siin vang. Siis jätke mind vangil! Kõnnin ebaharilikke radu. Otsin seal, kus leida pole. Koputan sinna, kus sissepääsu pole. Hüüan seda, kes kunagi ei vasta. Ootan neid, kes kunagi ei tule.“

Kuristik on mehe ja naise vahel. Ja Morn ei taha, et naine chitaks sellest üle silla. Aga naine oma hingelises abituses armub

veel sügavamalt, veel valusamalt Mornisse. Traagika sööb ta hinge, samuti kui kotkas Prometheuse maksa. Ta mõistab, et senine armastus Morni vastu on olnud vale. Ainult ihulisi õrnusi on see talle jaganud, jõulist kehalist kirge on ta mehe vastu tundnud. Ent nüüd ärkab hing; ta tunneb ja kogeb, et Morni kunagi enam ei või kõita himu keha. Aga Morn ei tunnusta tema ärganud hinge. Ta ootab ja igatseb valget naist. Ja ühel tormisel ööl, peale põnevat kõnelust Hedvigiga, läheb ta otsekui kuutõbine torni, jälgides valget naist. Enne kui appi jõutakse, kukub tormist purustatud torn ühes Morniga kuristikku. — Kas kohtas ta tornis igatsetud valget naist? Aga pole autori asi vastata sellele, kas jõudis Morni ja viirastuse armastus õnneliku lõpuni. Romantiline draama mäestikus on lõppenud surmaga, mida ennustas salapärane helin observatooriumis. Vääriline surm Mornile, sest ta ise oli kinnitanud varemalt:

„Ei taha labaselt ja igapäevaselt surra. Parem lennata lumega kuristikku ja hukkuda tormikeerdudes kui roostetada hingeliselt madalma mürkides.“

Valge naine on sümbol, romantilise igatsuse kehastus. Aastaid tagasi kirjutas Rumor suure proosaluuletise „Lumiste kõrguste poole“. Seal sammub luuletajahingega noormees sätendavate lumitippude poole, et leida mäestiku romantilises, karges ilus kõrge- maid vaimlisi väärtusi. Autor oli läbi elanud esimesed pettumused, näinud poliitilise võitluse määrdinud ning kõntsaseid külgi — ja ainuke ülev tee pääsemiseks oli minek kunsti ja ilu regioonidesse.

Nüüd, küpses mehe-eas, viirastuvad autori luuletajahingele jälle lumised mäed ja ta tunneb endas vajadust, kuju anda oma igatsusele, mis nii vastuolus igapäevase halli eluga. Nii on sündinud romantiline draama „Valge naine“.

See on sama ideestiku arendamine, mis kandis raamatut „Lumiste kõrguste poole“, kuid ühel hoobil ka midagi muud. Autor on juba küpses mehe-eas, vastavalt ka peategelane dr. Morn. Tüsedust ja meheliikkust on imbinud teosesse, kadunud on aga see lüüriline haprus, mis omane poemile „Lumiste kõrguste poole“. On tõsiseid probleeme, mõtteid, mis vaevavad aju kui raudkivi-rahnud. Tõsine, valulik ilme näol, on kirjutanud autor teose. Ja see avaldub ka raamatus.

Morn on individualist-romantik. See mees eitab autori sotsialistlikku ilmavaadet. Peenendatud egoism, ühiskonna põlgamine, romantiline ilutsemine ja fatalism — neist elementidest koosneb ta vaim. Dr. Morn eitab ka oma usku inimeste moraalsesse uuestisündi, kuigi Murves talle seda sõbralikult külge püüab pookida. Fatalist ja müstik on keeleteaduse doktor Morn juba pärivuselt. Maises ühiskonnas edasi elades oleks dr. Morn tingimata lõpetanud enesetapmisega. Tugev inimene kaljurüngastel, oleks ta täiesti saamatatu olnud elus. Tema järsus loobumises ja isiku teravajoonelisuses peitub ibsenlikku. Kahju ainult, et selles tugevas inimeses on rohkem arenenud tunded kui mõistus. Vastupidisel korral oleks ta, otsekui Balzac'i antikvaar „Šagrään-nahas“, pimestanud meid oma värskelt serveeritud mõtete tulivihuga, õilsa elutarkusega.

Dr. Morni tüübis väljendub meie intelligentsi romantiline hingepool. Valus traagika varjub selles, sest see romantika on mõistetud surma. Viirastuslik valge naine jääb — sest ta on sümbol. Morn on inimene, kes ahastades sirutab käed tolle kauni sümboli poole; ta — hukkub.

On teine tegelane draamas, kes on vastu seatud Mornile — Hedvig. Nende hinged erinevad põhitoonilt. Hedvig on veendunud ühiskonna-liige, kes peab jampsimiseks Morni fatalismifilosoofiat. Tema usub oma keha, perekonda, ühiskonda, tugevat erootilist armastust. Ja naiselikuks kavaluseks, võrgutavaks võtteks osutub hiljem Hedvigi kõnelus — hingelisest armastusest. Tema armastuse sisu on puhtseksuaalne, ja ta saab erootilise helgi alles siis, kui hakkab kõnelema hingest. Ent mulle tundub, et ka siis kõneleb ainult suu, kuna himur keha ikka leegib ja hõõgub. Eks ole nii iseloomulik naisele, kui ta sääraselt kahjatses oma oskamatus armastuses: „Olin naiivne otse kurblooluseni: ei teadnud, et peab hingegi pitside läbi näitama, nii et ta paistaks pikantsena.“ Pikantses kehas pikantne hing — seda ihaldab naine!

Draama lõpus ei ole hing mitte naise armastuse eesmärk, vaid ainult abinõu, sügavate vaimliste huvidega mehes äratada seksuaalset kirge.

Ent enne kui ta välja toob selle viimase trumbi — hinge, katsub ta õõsi meest vallutada oma lõõmava seksuaalse kirega. Kuid mees ei süütu. Metsikus kirepalangus väherdab naine enese paljaks ja saavutab viimaks võidu. Aga odava ning halva võidu, sest ta on üürikeseks äratanud mehes looma, kuna inimhing jääb ta vastu endiselt külmaks.

Hedvig on kirjanduslikult hästi õnnestunud tüüp. Ta vere kohtlemine, kirest paisuv hääl, silmade janunev helk tõuseb lugejale silmi ja kõrvu. Reaalse naisena, kelle anatoomia on puudutatav ja lahastatav, väärib ta kunstilist usaldust.

Aga kuidas aru saada teoloog Murvesest, kes nimetab end moonakaks Issanda viinamäelt, „raiskuläinud jumalasalaseks“, kes ketipenidega minema kihutatud? Ta kinnitab, et teda huvitavad „inimhing, selle laad ja salapärasus“. Kuid ta uurimuste tagajärjed on mikroskoopilised. Ühes töes veendub ta pikapeale: „raske on mõista inimest. Inimhing ei ole mehaaniline masinavärk. Seal leidub üllatavamaid kuristikke kui mele mägedes... pimedaid neelukohti ja põhjatumaid pragusid, mille sügavusse keegi ei suuda põlevat tungalt heita“. See on kaunis tõde, mida tunnustamata iga psühholoog on vaid vigurdaja. Kuid mis on sellest tõest kasu Murvesel seal mäestikus, kus pole inimesi? Murves oleks pidanud tingimata alla jääma ning asuma kutsenõuniku kohale või pedagoogi kõlblalt ülevasse ametisse. Morn on näidendi peakuju. Ta on draama aju ja süda ühel hooil. Kuid Murves on vaid kasvaja, patoloogiline nähtus draama organismis. Tema viibimist ses näidendis ei vabanda ka tema alaline optimistlik meeleolu. Autor mõistab seda, ometi on olnud tegu vist paratamatusega. Ta laseb Murvest Hedvig'ile pihtida: „Ta (Morn) ei ole mu sõber igapäevases... harilikus mõttes. Ta ei ole isegi mu mõttevend. Erineme põhitoonidelt rohkem kui aimatakse. Minul puuduvad need haaravad tõekspidamised, mis moodustavad Morni omapära. Kuu-lume kiindumuste poolest — nii näib see sagedasti — just kui vastupidistele maakera nabadele. Ent ometi seovad mind temaga mõningad niidid, milliste päritolu mulle endalegi seletamatu.“

Murveses pole ometi midagi vastupidist Morni suhtes. Sest ta on tegelikult ja ka autori tõenduse järele inimene ilma kindlate tõekspidamisteta — vaimlise omapäraga, kahvatu, hall isik. Tegelikus elus on rohkesti sääraseid isikuid, ja võib-olla on autorit kihutanud soov lugejale näidata Morni ülla indiviidi kõrval ka

madalmaa meest. Kuid kahtlustan autorit koguni psühholoogilises võltsimises, mis seisab Murvese asetamises liiga Morni lähedale ja ta loobumises ühiskonnast. Selle tõttu pole Murves inimesena usaldatav, tema psühholoogia koosneb enam autori sõnadest kui kujutlustest. Selle tüübi loomisele pole kihutanud kirjanikku küll mitte inspiratsioon, vaid soov, et Morn ka mäestikus targema inimesega võiks keskustella. Murvese tüübis asetseb draama nõrk koht.

Draamas on ka kõrvalisi isikuid, kes sobivad tervikusse, täidavad statisti kohuseid korralikult. Kolmanda vaatuse algus on venitatud. Kuid see ei tundu pahena. Peab ju arvesse võtma, et tänapäev aetakse romaanides juttu sadade lehekülgede viisi — jutujamise enda pärast. Ja tundub, et see väga sobib publikumi maitsega. —

Mõtlen, et marksistlik arvustaja võiks Karl Rumor-Asti kui politikamehe ja kirjaniku elust ning loomingust kirjutada sapist nõretava kriitilise essee. Eriti oleks põhjust kallale tungida dr. Mornile — ühiskonnast põgenejale parandamata romantikule.

Mulle aga on „Valge naine“ väärtuslik teos, milles leiame tülitähedega peatüki väikese põhjamaa rahva vaimlistes hädaohtudes ning valudes areneva intelligentsi ideede ajaloo.

Dr. Morni isik ei ole küll midagi uut ega jahmatamapanevat, tema olemasolu võis ammugi aimata. Kuskil näiteseinte taga liikus ta kaua salapärasena. Rumor on teda hellitanud ja temaga seal võidelnud ja ta lõpuks lavale toonud.

Arvan, et see teos on enam lugemiseks kui mängimiseks. Tas on vähe tegevust ja ajavaimule vastavat teatraalsust. Väikeses intiimteatris võib ta vahest hea arusaamise ja mängu puhul mõjule pääseda, kuid raske on teda haaravana kujutella suure teatri laval. Aga kui armastame tõsiselt mõtte- ja tundmustekultuuri, siis peaks ta meid ikkagi kaasa kiskuma ka laval. Hiiglaromaanide ajajärgul on väike tõsine draama mõnele lugejale haruldaseks delikatessiks.

Ilmar Reiman.

Kolm luuletistekogu. Eduard Kreenmann: Rännakul. J. K. Leidula: Elu-aabits. Virve Rännang: Luuletused.

Tõesti raske on kõne alla tulevatele brošüüridele nimeks anda „luuletistekogud“. Et nende autorid aga seda siiski punastamata on julgenud teha, siis on seda sunnitud kordama ka sõnavõtja. Nende kolme raamatukese puhul on patt öelda, et nad oleksid väärinud trükkimist. Vist tnatähedki on kisendanud ülekohtu vastu, aga vaene laduja ja trükkija peab sõna kuulama — ta teeb seda, mida käsib peremehe käsk.

Kuid need kolm raamatut väärivad siiski tähelepanu, nende olemasolu tuleb risti naelutada kurva näitena, kuidas ühe rahva liikmed, kelle hariduslik tasapind on võrdlemisi kõrge ja kellel üleilmse kuulsusega ülikool ning rida teisi kultuurilisi õppeasutisi, ei tohiks kirjutada ja luuletada. Need raamatud viivad meid tagasi primitiivsusesse, madalale kultuurijärjele, kus puudub igasugune ilmasuhtumine, kirjakeele oskus ja muu, rääkimata siis veel „andest“ jne.

Eduard Kreenmann'i luuletistekogu „Rännakul“ taolisi salme oskab kirjutada vist küll iga hariduseta talusulane. Ja kindlasti palju paremini, sest autor, Eduard Kreenmann, ajab liht-

salt jorinat. Ta ei tunne keelt, rütmikat, tal ei ole mingisugust maitset, ta on labaste vemmälvärsside soperdaja. Seepärast ei ole ka mõtet tema luuletiste juures, mis pühendatud risti-isale, neiu-kesele, tugevatele tammedele jne., rohkem ruumi raisata.

Et kogule ja ta autorile siiski mingisugust „meelehead“ teha, olgu toodud mõni katke selle brošüüri „targast“ eessõnast. Selles ütleb see vamuvaene vemmälvärssitaja, et see „... koguke on määratud rohkem vähese haridusega inimesele...“ Oma kogu väärtusetusest on Eduard Kreenmann isegi teadlik, ta ütleb, et selle ilmunine olevat enneaegne, aga ta tegevast seda siiski, sest senim olevat ta sulest ilmunud juba 23 luuletist.

Kõige kummalisem on aga see asjaolu, et autori põhimõte on: „... Vähem valgeid lehti!.. Pole ju tähtis paberi ja ridade rohkus, vaid värsside väärtus...“ Viimast ei ole aga raamatus nõõpnoela-pea suurust ivagi.

Vahva värsimeister Mäetaguse Uhelt on oma esikkogu (Jumal, ära saada enam sellelt sulemehelt teist kogul — inimestele piinaks ja raamatukaupluse riiulile tolmumiseks!) lõppu asetanud ka „vähemtuntud“ sõnade seletuse. Seal siis leiavad „seletust“ niisugused „hirmus rasked“ ja „keerulised“ sõnad, nagu „lohotus“, „hetk“, „mannetu“, „traditsionaalne“ jne.

J. K. Leidula on oma raamatule, mis heale paberile trükitud, täiesti väga kohase pealkirja pannud — „Elu-aabits“. Raamatu kaaned sarnanevad tõesti aabitsa omadega, aga sisu jääb aabitsast palju maha. Aabits on lastele ja arusaadav, igas lauses on mõtet ja sisu, aga J. K. Leidula „teoses“ pole seda mitte.

Autor (J. K. Leidula nimetab end ise küll „väljaandjaks“) laulab oma laulud hirmus tähtsatele asjadele, nagu: „Eneseotsile“ (?), „Iseaitlusele“ (?), maailmale, „tõetähisele“, „edule“, „korrale“, „ühendusele“, „tõõle“ ja ka — karskusele ning isegi (!) Turaanile. Aga need midagi epigrammide ja valmide taolist olla tahtvad vemmälvärssid on nii mannetud ja mõttetud, et ajavad söõgisu ära ja panevad kõhu valutama. Pealegi kubiseb raamat trüki-vigadest (piab pro peab, sialgi pro sealgi jne., jne., jne.).

Ka see värsimeister on oma vaimusünnitisele omalt poolt midagi õelnud. Ta nimelt kardab, et keegi ta suletoodangust ilma tema loata midagi tõlgib ja järel kirjastab. Selle ärahoidmiseks on kaanel sõna-sõnalt järgmine märkus: „Järelkirjastamine, tõlkimine jne. keelatud.“

Oh, Issand, ei tea, kas keegi peale vaese arvustaja seda raamatut jaksab läbi lugeda, ammu siis veel tõlkida ja järel kirjastada!

Virve Rännangu „Luuletused“ on kahest eespool kõne all olnud „teosest“ teataval määral kõige õnnestunud. Ja sellele võib juba läheneda teatava kriteeriumiga. Kogu väärtus seisab selles, et autor, noor kirjanduslik daam, ei taha palju pak-kuda. Ta räägib ainult sellest, millest tunneb tarviliku olevat ja milleni ulatuvad ta kirjanduslikud sõnastusvõimed. Ta ei paisuta ega pinguta. Ta on otsekohene, kuigi seejuures raamatu sisu ulatub viiekümne-aastasesse minevikku.

Autor on tüüpiline romantik; ta suurim kirjanduslik eeskujud on Anna Haava ja teised vanema põlve värsimeistrid. Nende mõjud on väga ilmsed, isiklik omapära puudub. Värsitehnika on veel võõras, aga mõni meeleolu on sellegi peale vaatamata plastiline ja südamlik.

Autorile on armsamaiks aineiks loodus, armastus ja oma hing. Sageli on see küllalt labaselt ja maitsetult väljendatud, kuid vahetevahel vilksatab siin-seal ka üht-teist meeldivat.

Ühe õnnestunuma ja otsekohesemana, edvistamisest eemal seisva luuletise näitena olgu toodud selle välimuselt meeldiva värsikogu lehekülgedelt alljärgnev pisiasi:

S u l l e.

Sind armastan, su unistavaid silmi,
Su isemeelset teadvat mehesuud,
Sääl jooni vajutet ka pilkelisi, külmi...
Sind armastan, ei tea ma öelda muud,
Ei suuda lahendada nõiasilmi,
Mis võlund südame ju aastad, kuud,
Sind armastan. (Lk. 17.)

Autor peab veel palju-palju kirjutama, et ta võimed jõuaksid tasapinnani, mis kirjanduslikku inimest ei haavaks. Viimase ni jõudmiseks näib Virve Rännangul kahest eelmisest kõne all olnud „luuletajast“ rohkem võimeid ja eeldusi olevat.

K. Ehrmann.

А л. Ш л ю б с к і: Матар'ялы да вывучэньня фольклёру і мовы віцебінчыны. Аинestikud rahvaluule ja keele uurimiseks Vitsebski piirkonnast. Выданье Інстытуту беларускае культуры у Менску — 1927. Адзел гуманітарных навук. Часьць I. 187 lk.

Valgevene kultuuri instituut on avaldanud valgevene keeles oma väljaannete sarjas seni 22 teost. Käsiteldavate ainetes piirkond, mille ainekud on valitud mitmesugusest teaduslikust eriharust, on lai. Selles sarjas on ilmunud erikirjutisi kaubandusest, muinas-teadusest, raamatukogudest, arhiividest, ajaloost, arstiteadusest, loodusteadusest, maadeteadusest, põllumajandusest, rahvateadusest, mõtteteadusest, õigekirjutusest, keelemurretest, teaduslikest oskussõnust, bibliograafilistest ainetest jne. Raamatud tahavad olla toimetatud vastavalt teaduse nõuetele ja on seepärast varustatud rikkalikult eriala kirjanduse allikate loendiga. Toimetiste lõpul on mõnikord saksakeelsed kokkuvõtted käsiteldavaist põhimõttest.

Ülalnimetatud kirjutis on 17. toimetis samast väljaannete sarjast ja ühtlasi 2. toimetis humanitaarteaduste osast. Mida eelmisel aastal (1926) ilmunud eriraamat, valgevene juttude kogu: Аляксандар Сержпутоўскі, Казкі і апавяданьня беларусаў з Слудзкаго павету (252 + 1 lk., samas sarjas nr. 13) ei rahuldanud muinasjuttude tutvustamise alal, seda on käesolev teos püüdnud korvata rahvalaulude tutvustajana. See sisaldab tõhusa kogu, 255 nr. rahvalaulu ja 34 nr. arstimissõnu, mis on kogutud väljandja poolt kümne aasta vältel (1913—1923). Sissejuhatuses selgub, et trükis on avaldatud osa kogutud aineist. Sissejuhatuses esitatakse nimestik, kes on ainekiku kirjutajad, ning samuti pikk ja väärtuslik kirjanduse lähteloend 62 raamatu kirjutajalt, kust võib leida varemini trükis ilmunud valgevene rahvaluule sama ainekikku.

Rahvalaulud on liigitatud salkadesse osalt aastaaegade ja tööliigi järele, millise jaotuse on rahvas ise ainekikule andnud, osalt silmas pidades varemini ilmunud teaduslike väljaandeid on

jäetud püsima rahvaluule endise teadusliku kirjanduse eeskujule. Nii laulude rühmade kui ka arstimissõnade eel leidub seletusi nende tarvitamise kohta. Nii kirjutatakse pikemalt lk. 17—30 valgevene posijatest, nõidadest ja taiguritest. Samuti jutustatakse mitmesugustest huvitavatest vahejuhtumustest, mida on kohatud rahvaluule korjamisel.

Mõned valgevene laulud selles kogus on Eestiski üldtuntud. Nii näiteks on juba esimene trükitud laulu näide germaani algupära¹⁾ ja meilgi harilik uueaegne rahvalaul: „Kus sa käisid, kus sa käisid, sokukene? Veskil käisin, veskil käisin, härrakene!“ jne. valgevene keeles (lk. 49, nr. 35):

Дзе-ш ты быў, мой чорны баран ?
На мельницы, на мельницы, мiласьiливый пан.
Што-ш ты там рабiў, мой чорны баран ?
Муку малоў, муку малоў, мiласьiливый пан.
Чым жа малоў ты, мой чорны баран ?
Рошкaмi, пошкaмi, мiласьiливый пан.
За што-ш цябе прагналi, мой чорны баран ?
Камень пабiў, камень пабiў, мiласьiливый пан.
Чым жа цябе бiлi, мой чорны баран ?
Палкaмi, палкaмi, мой мiласьiливый пан.
А як жа ты плакаў, мой чорны баран ?
Ба-а-а-а ! ба-а-а-а ! мiласьiливый пан.

1920. < Гарбацэнкi, запiс Гарбачэнкi.

Eelmise laulu sisu on järgmine :

Kus sa olid, mu must oinas ?
Veskil, veskil, armuline härra.
Mis sa seal tegid, mu must oinas ?
Jahu jahvatin, jahu jahvatin, armuline härra.
Millega sa siis jahvatid, mu must oinas ?
Sarvedega, jalgadega, armuline härra.
Mispärast sind minema aeti, mu must oinas ?
Kivi lõin katki, kivi lõin katki, armuline härra.
Millega siis peksti sind, mu must oinas ?
Keppidega, keppidega, mu armuline härra.
Aga kuidas sa siis nutsid, mu must oinas ?
Ba-a-a-a ! ba-a-a-a ! armuline härra.

Selles valgevene teisendis on huvitav eriarendus jahujahvatamisest sarvedega ja jalgadega. Eestis esinevad samad esemed harilikult jahu mõõtmisel, näit.:

... Kellega mõedad, kellega mõedad, sikakene?
Sarvega mõedan, sarvega mõedan, ärräkene.

EÜS II. 438 (174) < Kodavere.

Samuti küsitakse lõpuvärsis sokult harilikult valgevene „nutmise“ asemel: „kuidas laulad?“, millele oinas vastab: „kõki-mõkil“

Valgevene rahvalaulude täielisema kogu ilmumine on meile eriti tähtis Lutsi eestlaste lauluteisendite võrdlemisel, sest selles ümbruskonnas tuntakse valgevene rahvaluulet.

¹⁾ Nagu väidab prof. W. Anderson, tõendavad germaani eriarendised, et eesti „Sokulaul“ põlvneb mitte slaavlastelt, vaid sakslastelt.

Peab kinnitama, et laulude järele toodud kirjandus üksiku laulu varema ilmumise kohta on väljapaistev oma täielikkusega (vrd. näit. lk. 82/3, nr. 82). Raamatu lõppu on paigutatud trüki- vigade parandusi ja kolm laulude nimestikku, üks — laulude peal- kirjad tähestikulises järjekorras, teine — laulude sisulises järje- korras, kolmas — nimestik nende maateaduslikus asendis.

Kuigi laulude väljaandmis-viis ei vasta teaduslikkudele nõue- tele, sest ei ole avaldatud kõiki üksikute laulude kohta käivaid teisendeid, vaid ainult üksiklaulud, ja pealegi tundub siin-seal kir- jutaja silumist ning parandamist, on kogu sellest hoolimata väär- tuslik ja omalaadne.

Elmar Päss.

Killud ja dokumendid.

Eestlased Nõukogude-Venemaal.

Hiljuti (E. Kirj. 1928, lk. 620—622) avaldasin 17. detsembril 1926 Venemaal toimepandud rahvalugemise tulemusi loodepoolse Venemaa eestlaste kohta, kuna mujal asuvad eestlased arvest välja jäid, sest et sellekohased andmed siis veel puudusid. Nüüd on ilmunud kõigi Venemaal asuvate rahvaste ja keelte kohta stati- tiline ülevaade (Народность и родной язык населения СССР., Мос- вас 1928), millist kasutades eestlaste kohta aruande avaldan.

Statistilise keskvalitsuse ülevaate järele oli Venes 187 rahvast ette nähtud, aga 7 rahva jaoks ei olnud ainustki esindajat regist- reeritud; keeltest langes 2 välja, nii et neid 149 järele jäi. Oigu juba ette tähendatud, et selles ülemalnimetatud teoses eestlased puuduvad mitmes kubermangus, kus neid vist mõni asumis; puu- dumist tuleb seletada sellega, et ülevaates on liiga väike eestlaste arv muude rahvaste niisama väikese arvuga ühendatud. Kuber- mangude üksikasjalises statistikas nimetatakse edaspidi muidugi väiksemgi eestlaste arv. Meile pole tähtis, kas kuskil maakonnas asub üks või kaks eestlast, vaid tähtis on teada, kus on neid suurem hulk olemas.

Ülevaates nimetatakse kõigi üksikute soome sugu rahvaste arvu, aga seekord jätame suguhõimud kõrvale ja paneme ainult eestlasi tähele.

Eestlased, komid ja permlased on 30 aasta jooksul 42,7 kuni 48,3% kasvanud. Ei usu, et eestlaste nii suurt juurdekasvu-hulka tuleks sündimise tagajärjeks arvata; palju enam võiks arvesse tulla rohke väljarändamine 1897. aastast kuni revolutsioonini.

Esmalt avaldab rahvalugemis-statistika võrdluse 1897. ja 1926. a. rahvalugemise vahel. Sellest võrdlusest selgub, et eelmisel rah- valugemisel tunti 1 000 270 eestlast; Venemaast lahkunud mail vähenes eestlaste arv 899 100 võrra, nii et jäi järele 103 600; neist Euroopas Nõukogude maal 98 100, Kaukasuses 1000, Kesk- Aasias 400, muil Nõukogude mail 4 100.

1926. a. rahvalugemise järele leidis eestlasi 154 600, keele järele (eesti keele kõnelejaid) 139 500, neist Euroopas Nõukogude maal 119 000, keele järele 105 900, Kaukasuses 1000, keele järele 900, Kesk-Aasias 2 500, keele järele 2 200, mujal 32 100, keele järele 30 500.

Sugupoolte järele: Iitriikide linnades 17 736 meesterahvast, 17 841 naisterahvast, kokku 75 664 m., 78 985 n.; maal 57 928 m., 61 144 n., Nõukogude linnades 16 436 m., 16 816 n., maal 56 946 m., 60 163 n., kokku 73 382 m., 96 979 n., Ukraina linnades 852 m., 650 n., maal 275 m., 234 n., kokku 1127. Valge-Venemaa linnades 146 m., 105 n., maal 336 m., 380 n., kokku 482 m., 485 n., Kaukasuse linnades 152 m., 172 n., maal 358 m., 361 n., kokku 510 m., 533 n., Usbeki vabariigi linnades 119 m., 80 n., maal 12 m., 5 n., kokku 131 m., 85 n., Turkmeeni mail linnades 31 m., 18 n., maal 1 m., 1 n., kokku 32 m., 19 n.

Võrreldes meesterahvaste arvu naisterahvaste arvuga torkab pea silma naisterahvaste ülekaal enamasti igal pool, välja arvatud kaugemad kohad. Ülepea tuleb endisel Venemaal eestlastel 1000 mehe kohta 1044 naisterahvast; peale laplaste, vadjalaste, vogulite, ostjakkide ja madjarite on naisterahvaste arv kõigil muil soome sugu hõimudel suurem. Linnades leidub eesti naisterahvaid vähem kui maal: 1000 meesterahva kohta 1006, maal aga 1056. Madjaritel tuleb 1000 mehe kohta kõigest 230 naisterahvast. Madjarid Venemaal on suuremalt jaolt vist endised sõjavangid; sellega on seletatav väike naisterahvaste arv. Kaugematesse kohtadesse on peamiselt eesti abielupaarisid asunud, vähe üksikuid naisterahvaid.

Edasi järgnevad üksikud kubermangud ja riigi osad.

Vologda kub. linn. 56 m., 59 n., maal 117 m., 127 n., kokku 173 m., 186 n. — kokku 359; 1000 hinge kohta 0,3 eestlast. — Keele järele: linn. 32 m., 43 n., maal 90 m., 96 n., kõiki 122 m., 139 n. — kokku 261; 1000 kohta 0,2 eestlast.

Dviina kub. linn. 59 m., 48 n., maal 1256 m., 1283 n. — kõiki 1315 m., 1331 n. — kokku 2646; 1000 kohta 3,9. Keele järele linn. 53 m., 43 n., maal 1252 m., 1286 n., kõiki 1305 m., 1329 n. — kokku 2634; 1000 kohta 3,9.

Leningradi-Karjala raioon: linn. 9 956 m., 11 023 n., kokku 21 629, maal 23 725 m., 31 585 n., kõiki 34 748 m., 66 333 n.; 1000 kohta 23,8. Keele järele: linn. 7 246 m., 7 849 n., maal 21 060 m., 23 192 n., kõiki 28 306 m., 31 041 n. — kokku 59 347. 1000 kohta 21,3.

Leningrad 7 542 m., 8 395 n., kõiki 15 847; 1000 kohta 9,8. Keele järele 5 253 m., 5 717 n., kokku 10 970; 1000 kohta 6,8.

Novgorodi kub. linn. 322 m., 276 n., maal 3056 m., 3241 n., kõiki 3378 m., 3517 n. — kokku 6895; 1000 kohta 6,6. Keele järele 240 m., 198 n., maal 2903 m., 3063 n., kõiki 3143 m., 3261 n. — kokku 6404; 1000 kohta 6,1.

Pihkva kub. linn. 813 m., 812 n., maal 5604 m., 6012 n.; kõiki 6417 m., 6824 n. — kokku 13 241; 1000 kohta 7,4. Keele järele linn. 641 m., 669 n., maal 5 191 m., 5 657 n., kõiki 5832 m., 6326 n. — kokku 12 158; 1000 kohta 6,8.

Tšerepovetsi kub. linn. 63 m., 52 n., maal 243 m., 272 n., kõiki 306 m., 324 n. — kokku 630; 1000 kohta 0,8. Keele järele linn. 38 m., 41 n., maal 220 m., 248 n., kõiki 258 m., 289 n. — kokku 547. 1000 peale 0,7.

Brjanski kub. linn. 37 m., 24 n., maal 271 m., 299 n.; kõiki 308 m., 323 n. — kokku 631; 1000 kohta 0,3. Keele järele linn. 18 m., 17 n., maal 263 m., 299 n., kõiki 281 m., 316 n. — kokku 597; 1000 kohta 0,3.

Ivanovo-Vosnessenski kub. linn. 29 m., 14 n., maal 135 m., 140 n., kõiki 164 m., 154 n. — kokku 318; 1000 kohta 0,3. Keele järele linn. 14 m., 12 n., maal 125 m., 133 n., kõiki 139 m., 145 n. — kokku 284; 1000 kohta 0,2.

Moskva kub. linn. 972 m., 1160 n., maal 249 m., 227 n., kõiki 1221 m., 1387 n. — kokku 2608; 1000 kohta 0,5. Keele järele linn. 581 m., 723 n., maal 189 m., 182 n., kõiki 770 m.; 905 n. — kokku 1675; 1000 kohta 0,4.

Moskva linnades 842 m., 1026 n., kokku 1868; 1000 kohta 0,9. Keele järele 503 m., 638 n., kokku 1141; 1000 kohta 0,6.

Tveri kub. linn. 139 m., 110 n., maal 1112 m., 1219 n., kõiki 1251 m., 1329 n. — kokku 2580; 1000 kohta 1,2. Keele järele linn. 90 m., 80 n., maal 1039 m., 1126 n., kõiki 1129 m., 1206 n. — kokku 2335; 1000 kohta 1,1.

Jaroslavi kub. linn. 124 m., 105 n., maal 878 m., 914 n., kõiki 1002 m., 1019 n. — kokku 2021; 1000 kohta 1,5. Keele järele linn. 95 m., 70 n., maal 793 m., 862 n., kõiki 888 m., 932 n. — kokku 1820; 1000 kohta 1,4.

Išini raiooni linn. 13 m., 8 n., maal 259 m., 277 n., kõiki 272 m., 285 n. — kokku 557; 1000 kohta 1,3. Keele järele linn. 9 m., 5 n., maal 252 m., 276 n., kõiki 261 m., 281 n. — kokku 542; 1000 kohta 1,2.

Permi linn. 37 m., 32 n., maal 220 m., 227 n., kõiki 257 m., 259 n. — kokku 516; 1000 kohta 0,7. Keele järele linn. 32 m., 28 n., maal 218 m., 245 n., kõiki 250 m., 273 n. — kokku 523; 1000 kohta 0,7.

Baškiiride vabariigi linn. 60 m., 55 n., maal 540 m., 535 n., kõiki 600 m., 590 n. — kokku 1190; 1000 kohta 0,4. Keele järele linn. 51 m., 48 n., maal 524 m., 526 n., kõiki 575 m., 574 n. — kokku 1149; 1000 kohta 0,4.

Uljanovi kub. linn. 40 m., 49 n., maal 586 m., 621 n., kõiki 626 m., 670 n. — kokku 1296; 1000 kohta 0,9. Keele järele linn. 22 m., 28 n., maal 579 m., 614 n., kõiki 601 m.; 642 n. — kokku 1243; 1000 kohta 0,9.

Kalmõkkide vabariigi maal 360 m., 362 n. — kokku 722; 1000 kohta 5,1. Keele järele maal 361 m., 361 n. — kokku 722; 1000 kohta 5,1.

Sakslaste Volgaäärse vabariigi linn. 6 m., 9 n., maal 361 m., 377 n., kõiki 367 m., 386 n. — kokku 753; 1000 kohta 1,3. Keele järele linn. 7 m., 5 n., maal 356 m., 365 n., kõiki 363 m., 370 n. — kokku 733; 1000 kohta 1,3.

Krimmi linn. 269 m., 309 n., maal 750 m., 756 n., kõiki 1019 m., 1065 n. — kokku 2084; 1000 kohta 2,9. Keele järele linn. 187 m., 216 n., maal 730 m., 739 n., kõiki 917 m., 955 n. — kokku 1872; 1000 kohta 2,6.

Põhja-Kaukasuse linn. 51 m., 51 n., maal 506 m., 557 n., kõiki 557 m., 628 n. — kokku 1185; 1000 kohta 1,3. Keele järele linn. 32 m., 27 n., maal 489 m., 558 n., kõiki 521 m., 585 n. — kokku 1106; 1000 kohta 1,2.

Mustamere maade linn. 116 m., 139 n., maal 786 m., 757 n., kõiki 901 m., 896 n. — kokku 2020; 1000 kohta 6,9. Keele järele linn. 90 m., 102 n., maal 773 m., 737 n., kõiki 863 m., 839 n. — kokku 1702; 1000 kohta 5,8.

Kaasani kub. linn. 117 m., 88 n., maal 1006 m., 981 n.,

kõiki 1 123 m., 1 069 n. — kokku 2 192; 1000 kohta 0,3. Keele järele linn. 85 m., 71 n., maal 943 m., 930 n., kõiki 1 028 m., 1 001 n. — kokku 2 029; 1000 kohta 0,3.

Kubermangud, kus nii vähe eestlasi, et neid üldises nimekirjas eriti ei ole nimetatud, on siin üksikasjaliselt mainimata jäetud, niisama Aasias asuvad eestlased. Viimaste arvu ja keele kohta loodan teine kord teateid avaldada.

Eesti sugu isikute arvu eesti keele rääkijate arvuga võrreldes näeme nende vahel tavaliselt suure vahe. Raske on konstateerida, kas kõik eestlased endid tõesti eestlasiks on tunnistanud; vististi on mõnigi ennast muulaseks üles andnud, nagu Eestis veel meiega päevini mõni isik püüab sakslasena esineda. Eesti keele kõnelejate arv sellevastu ei jõua kaugeltki eesti rahva liikmete ligi; eesti keele kõnelejaiks on arvatud muidugi need, kel see keel igapäevaseks kõnekeeleks; eesti keele oskajate arv ei ole muidugi arvesse võetud. Igatahes teeb ida pool Eesti piiri ümberrahvastamine suuri edusammusid — tõuseb 9,8%, seega peaaegu 10% peale. Läänemere soomlaste hulgas ei näita ümberrahvastamine kuskil nii suurt kasvu, ka mitte volgaäärsete soome sugu rahvaste seas. Päärissoomlastel on kokkusulamine nendega koguni + 1,4%, seega soomestavad soomlased muid rahvaid, siin küll venelasi, kus vist soomlaste juurde kasvatada antud venelaste lapsed on kaasa mõjunud. Peale selle avaldub soomlaste seas suurem rahvustunne, mis aga Venemaal asujatel kaugeltki nii ei ole arenenud kui Soomes asujatel, kus see on mitmevõrra tugevam. Eestlased sellevastu põevad laialdaselt rahvustunde arenematust; seepärast on kodumaal ümbersaksastumine varemalt nii rohkesti hoogu võtnud ja ida pool Eesti piiri ümbervenestumine. Soome sugu rahvastest võivad eestlasi ümberrahvastumise suhtes ainult ostjakid, kelle seas ümberrahvastus-protsent 16,2-ni kerkitab. Peaaegu 10-protsendiline ümberrahvastumine ja eesti keele kadumine eestlaste seas Venemaal hüüab neile seal memento mori. Kraasna ja lutsi rahva saatus ootab neid seal.

M. J. Eisen.

Üleskutse.

Akadeemilisel Ajaloo-seitsil on praegu käsil prohvet Maltsvet'i (Juhan Leinberg'i) kohta käivate materjalide kogumine nende väljaandmise otstarbel. Seitsil juhatus pöördub kõigi poole, kel leidub mingeid kirju, pilte või muid trükkimata ja trükitud materjale või mälestisi Maltsvetist, palvega neid temale kasutamiseks saata. Eriti tänuväärne oleks seitsil juhatus käsikirja „Prohvet Maltsveti kolm viimast eluaastat“ käsikirja eest. Mainitud käsikirj on Ed. Wilde teatel (vt. tema „Prohvet Maltsvet“ lk. 735, ääremärkus) J. Freymann'i koostatud, aga teda pole senini korda läinud leida. — Saadetised palutakse aadressida Akadeemilise Ajaloo-seitsi büroole (Lai t. 35, Tartu).

Kõige austusega

P. Trelberg, Akad. Ajaloo-seitsi esimees.

H. Ottenson, kirjatolmetaja.

Vastutav tõlmetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1929.